

VARGYAI GYULA

Adalékok

a magyar nacionalista állam- és jogtörténetírás kritikájához

Timon Ákos állam- és jogtörténetírása

I. A historiográfia művelésének fellendülése Magyarországon nemcsak a történettudományban figyelhető meg — a jogtörténetészek érdeklődése is több eredményt produkált már e sajátos területen. Közös jellemzője a historiográfia művelésének, hogy ez elsősorban a polgári idők feltárására irányul. Míg a magyar történettudomány már egy szintézissel is rendelkezik a polgári történetírásról Léderer Emma könyvével,¹ a jogtörténettudomány még csupán néhány periódus összefoglalásáig jutott el — elsősorban Degré Alajos publikációival.² E szintézisek persze a legtöbb vonatkozásban nem támaszkodhattak monografikus előzményekre, s így az eddigi eredmények összegezésén túl ha nem is kifejezetten, s talán éppen hiányosságaikkal a terra incogniták jelzését is közvetíthették. Természetesen a történettudomány is rendelkezik monografikus igényű historioráfiai közlésekkel.³ A jogtörténettudományban különösen Horváth Pál, Sarlós Márton és Csizmadia Andor vette ki részét a joghistoriográfia műveléséből.⁴ A joghistoriográfia e termékeinek kritikai elemzését nem tekintjük feladatunknak, de azt hangoztatni szeretnénk, hogy jelen tanulmányunk megírását több vonatkozásban is bizonyos kritikai észrevételek sürgették. Szükségesnek tűnt számunkra mintegy „a második Eckhart-vita” problémakörének tisztázásához az előzmények feltárásának kísérlete. A vitatott kérdések historiográfiai magja Eckhart programeikkéhez kapcsolódik,⁵ illetve Sarlós Márton ezzel összefüggő s Eckhart tevékenységének nem egészét elemző megnyilvánulásaihoz.⁶ Persze

¹ A magyar polgári történetírás rövid története. Bpest. 1969.

² *Degré Alajos*: A magyar jogtörténetírás keletkezése és fejlődése a dualizmus korában. Klny. az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének Értekezések 1967—1968 c. kötetéből. Bpest. 1968. 285—311. l. — Magyar jogtörténetírás a Horthy-korban. Gazdaság- és Jogtudomány. MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának Közleményei. III. 1—2. 1969. 77—99. l.

³ Ezekről vö. *Léderer Emma*: i. m. 159. l.

⁴ Vö. *Horváth Pál*: Adalékok a nemzet ideológiai múltjának elemzéséhez a magyar jogi historizmus történetéből. Jogtudományi Közöny, 1966. 165—173. l. — A közép- és keleteurópai népek jogfejlődésének jelentősége jogtörténetírásunkban. Jogtörténeti Tanulmányok, I. Bpest. 1966. Szerk.: Csizmadia Andor. 11—26. l. — A közép- és keleteurópai népek jogfejlődése iránti érdeklődés a magyar burzsoá jogtörténetírásban. Jogtudományi Közöny, 1967. 341—353. l. — A dualizmus-kori jogtörténetírásunk főbb irányai. Acta Fac. Pol. Iur. Tom. X. Bpest. 1968. — *Sarlós Márton*: A szellemi történeti irány és a magyar jogtörténetírás. Jogtudományi Közöny, 1956. 87—103. l. — A „Szent Korona Tan” kialakulásához. Jogtudományi Közöny, 1959. 357—362. l. — A „szentkorona tan” kialakulásához. Jogtudományi Közöny, 1960. 596—601. l. — *Harold Steinaecker*: Austro-Hungarica: Ausgewählte Aufsätze und Vorträge. Magyar Jog, 1964. 426—428. l. — A feudális parazitizmus a kiegyezés utáni jogszabályainkban és a magyar jogtörténetírásban. Jogtörténeti Tanulmányok II. Bpest. 1968. Szerk.: Csizmadia Andor. 273—283. l. *Csizmadia Andor*: A jogtörténet oktatása a Pécsi Tud. Egyetemen a két világháború között. Klny. a Jubileumi Tanulmányok II. kötetéből. Pécs. 1967.

⁵ Jog és alkotmánytörténet. A magyar történeírást új útjai. Szerk.: Hóman Bálint. Bpest. 1931. 269—320. l.

⁶ Vö.: Sarlós Márton idézett tanulmányait.

nem csupán ez adott kauzát. Fontosnak véltük a dualista kor egyik — véleményünk szerint tehetségében még a közepest sem elérő — de hatásában — amely nem is annyira tudományos tevékenységében, mint inkább professzori minőségében jelentkezett — rendkívüli súlyt jelentő jogtörténész munkásságának feltárását.

Timon Ákos állam- és jogtörténetírásának elemzésére eddig a marxista jogtörténetírásban csupán érintőleg került sor. Legrészletesebben még Degré Alajos foglalkozott a kérdéssel, de munkájának éppen összefoglaló jellege miatt nem adhatott részletesebb elemzést. Degré finom analízissel közelítette meg „... a gondolkodást elaltató tirádák” igénykérdését, néhány adalékot közölt Timonnak a politikai publicisztikára gyakorolt hatásáról, szolt a progresszív értelmiség Timon-kritikájáról, néhány vonással jellemezte a Timon—Kosutány—Herczeg kör tevékenységének összefüggéseit, a Timon-tanítvány Schiller Bódogot, de nyilván e kérdések még megválaszolt formáikban is továbbvihetők. Degré pl. nem szolt a párbérvita kérdéseiről, Timon egyházjogi, egyházjogtörténeti munkáiról, s csupán adalékokat közölt a polgári radikálisok vonatkozó tevékenységéről is. Bizonyos értelemben Timont illetően helyesbítenni kell Degré állítását, hogy az imperialista iskola jogtörténészei — Timon, Király, Illés — mellőzték publikációikban a magánjog és a perjog előadását.⁷

Horváth Pál még összefoglalóbb igénnyel nyúlt a problémához, bár a Timon előtti nacionalista tendenciák egységes egészzé formálódásának útját bemutatta, a kérdés részletekbemenő elemzésére ő sem vállalkozott. Vitathatónak tartjuk Horváth Pál egyik megállapítását a magyar jogfejlődés megítélését és elemzését kísérő modernizálásokról. Horváth Pál ezeket a „liberális eszmék eltorzult válfajaiként” említi. Véleményünk szerint — e kérdést még érintjük — a modernizálások a magyar állam- és jogfejlődés speciális útjának alátámasztására, dokumentálására voltak hivatottak, és születésüket a nacionalista iskola képviselőinél nem a liberalizmus ideológiájának torzulásai, hanem jóval korábbi eredetű eszmetörténeti sajátosságok irányították.⁸ Léderer Emma könyvében is jelzéseket találunk csupán.⁹ Sarlós Márton a kérdésnek elsősorban azokat a vonásait érintette, amelyek az általa a szellemtörténeti irányzat képviselőjeként jellemzett Eckhart Ferenc Timon-bírálatára vonatkoztak. Sarlós Márton több összefüggésben értékelte a timoni jogtörténetírást, de a probléma monografikus feltárását ő sem adta.¹⁰ Timon jogtörténetírói tevékenységét természetesen a polgári tudomány is érintette, ezek részben kortársi megnyilvánulások, recenziók voltak. Az egyik legérdekesebb nem kortársi megnyilvánulás Eckhart programcikke volt. E tanulmány — a Minerva-előzmények után — a magyar szellemtörténeti iskola zászlóbontását jelző kötetben jelent meg, s bár Eckhart több helyen is tanulmányában a szellemtörténet formanyelvén történő megszólalásokon túl eljutott a Geistesgeschichte egyes önállósítható részjogosít-

⁷ Vö.: *Degré Alajos*: A magyar jogtörténetírás keletkezése és fejlődése a dualizmus korában. 303—306, 309, 311—312. l.

⁸ *Horváth Pál*: Dualizmus kori jogtörténetírásunk főbb irányai. 5—6, 10—15. l.

⁹ *Léderer Emma*: i. m. 121, 138—139, 184. l.

¹⁰ Vö. különösen *Sarlós Márton*: A szellemtörténeti irány és a magyar jogtörténetírás. 94, 96—103. l. Legújában Sarlós Márton megállapításait Eckhart Ferencről Kovács Kálmán is elfogadta, aki Eckhartot a szellemtörténeti irány kiemelkedő képviselőjeként jellemezte: *Kovács Kálmán*: A magyar jogtörténeti kutatások útja és jelenlegi feladatai. Gazdaság- és Jogtudomány. MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának Közleményei. III. 1—2. 1969. 57—58. l. — A kérdéstről legújában: Századok, 1969. 4. sz. 911—917. l.

ványainak recipiálásához — Timon-bírálata elsősorban attól a Harold Steinackertől nyerte impulzusait, aki olyan helyzetben vette megsemmisítő bírálat alá Timon szintézisét, amelyben az osztrák történetírás a létező legkedvezőbb pozíciókból mondhatta el észrevételeit a magyar állam- és jogtörténetírásról.¹¹ E véleménymondás számára elsősorban a timoni tankönyv mérhetetlen tudománytalansága, deduktív módszere, politikai publicisztikára emlékeztető jellemzői biztosították az optimális pozíciót. A Steinacker-vita, a szintézis német nyelvű megjelenését követő kritikai észrevételek beilleszkedtek a már sokszor pertraktált kérdések újabb megvitatásának keretébe, de a magyar fél álláspontja talán soha nem volt ennyire védhetetlen. A vita persze messze túlmutatott a tudománytörténet sáncain, kifejezte a dualista kor mélyülő válságának több társadalmi és politikátörténeti vonatkozását is. Eckhart bíráló megjegyzéseit Timon jogtörténetírásáról azzal a megjegyzéssel kezdte, hogy „... a magyar jogtörténetnek nemcsak közép, hanem újkora is van ...” Eckhart bírálata egyes helyeken olyan talajról is elhangzott, amelyen Timon állt. Eckhart pl. azt kifogásolta, hogy a magyar jog népjogi eredete jobban kiderülne a magánjogi fejlődésből, mint az alkotmánytörténetből. Ugyancsak Steinacker nyomdokain haladt Eckhart, amikor ezt írta: „... a merev közjogi dogmatika fegyvereivel a múlton csak erőszakot követhetünk el, de nem arathatunk győzelmet. Nem szabad például a priori konstruált államfogalomból kiindulni, s azt a múltba helyezni, a múltban keresni ...” Szinte ismételte Steinackert Eckhart, amikor azt állította, hogy ha ősi államszervezetünkben már tökéletes alkotmányintézményeket látunk, úgy Szent István korát és az utána következő egy—két századot nagyfokú visszaesésnek kell tartanunk. Persze Eckhart programcikke sem volt mentes a tévedésektől. Így például helytelenül ítélte meg az újabb nemzetségek keletkezési problematikáját az államalapítás után, a megyeszervezet keletkezéséről is rekapitulálta napjai történettudományának helytelen álláspontját. Az angol—magyar analógiák abszurd jellegének hangoztatása során hangozott el a programcikk legjelentősebb állítása: hol kell az analógiákat keresni. Ez a megállapítás ismét Steinacker jelenlétére utalt Eckhartnál. Más vonatkozásokban Eckhart egészítette ki Steinacker bírálatát, így pl. akkor, amikor Timonnak az ősi nemzetgyűlés létéről írt sorait kommentálta. Érintette a modernizálások kérdését is. „Ha mindez igaz volna, úgy a honfoglaló magyarok már oly fejlett alkotmányos viszonyok között éltek volna, aminő még a XX. században is kevés nemzetnek adatott meg osztályrészül” — írta. Eckhart bírálta Timonnak a sajátos magyar államfejlődés tényét igazoló egyik állítástendenciáját is: azt, hogy a magyar fejlődés elkerülte, ill. csak részben ismerte, s akkor is csupán recipiálta a hűbéri társadalom több lényeges szimptomáját.¹²

Steinacker nem csupán Timonról, hanem a nacionalista jogtörténeti iskoláról összefoglalóan állapította meg: „Sie verstehen das Wort Verfassung in dem engeren Sinn des modernen Konstitutionalismus und nehmen für ihre Verfassung eine Rechtskontinuität in Anspruch, wie sie keine andere Verfassung des Kontinents aufweisen könne”, s erről az ezeréves konstitucionalizmusról úgy vélekedett, hogy ez a magyar tudomány axiómájává vált. Steinacker Nagy Ernő Közjogából is kiolvasta ezt. Steinacker bírálatában azonnal részletmegjegyzések-

¹¹ Eckhart Ferenc: i. m. — Harold Steinacker: Über Stand und Aufgaben der ungarischen Verfassungsgeschichte. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. 1907. 276—347. 1.

¹² Eckhardt: i. m. 272—273, 277—279, 281—282, 287, 290, 292, 295, 297—307, 310—320. 1.

ket is operált. Így szólt a magyar álláspont egyik könnyen támadható voltáról, amely a jogszabályanyag időbeli érvényének vonatkozásában merült fel. Steinacker visszanyúlt az előzményekhez is — Hajnikot is megszólaltatta. Timon szintéziséről — találóan — így vélekedett: „... dieses Werk gewiss eine grosse Arbeitsleistung darstellt und zahlreiche neue Einzelfeststellungen bringt. Timon hat im traditionellen Schema der magyarischen Doktrin manch leeres Fach in mühsamer Arbeit ausgefüllt. Aber das Schema selbst ist das alte geblieben.” Steinacker elismerte, hogy Timon könyve a speciális jogi megközelítésben, a modern jogtörténet eredményeinek értékelésében, a forráskritikában vitathatatlanul bizonyos előrelépést jelent, amely megállapításban nem tudjuk Steinacker nézetét elfogadni, mert Timon művében ezek csak abban az értelemben jelentettek előremutatón, ha a viszonyítás alapját például nem Hajnik Imre monográfiái képezték. Steinacker elemzésében Timon oly módon is elismerésre jutott, hogy a recenziens Herczegh Mihály és Kosutány Ignác valóban elképesztő közléseit állította szembe Timon mégis csak kidolgozottabb, a saját nézeteinek talaján koncepciót alkotó felfogásával. A Timonnál fellelhető ellentmondások regisztrálása során mutatott rá Steinacker arra, hogy Timon a III. Endre-féle „tanács-törvény”-t említve szólt a tanács felelősségéről, de maga is kénytelen volt elismerni, hogy ennek direkt megfogalmazását a törvényalkotó nem adta. Steinacker e kérdésről szólva bírálta Timont azért is, mert nem vette figyelembe a törvénycikk tényleges utóéletét. Steinacker bírálatában jelentős szerepet kapott a szentkoronatan timoni interpretációja is. Steinacker ezt írta a szentkoronatanról: „... ist die höchst subjektive Schöpfung des grössten magyarischen Juristen: Werbőczis. Sie ist zugleich das Produkt eines ganz bestimmten Zeitraumes, der Jahre 1490—1526, die einen Höhepunkt ständischer Macht bedeuten und selbst für diese Zeit ist sie weniger ein Ausdruck tatsächlicher Zustände, als ein ständischer Wunschzetteln. Es scheint mir daher unhistorisch, dass die magyarischen Rechtshistoriker die staatsrechtliche Theorie des Tripartitums zum Angelpunkt ihrer Darstellung machen.” S ide kapcsolódott egy konkrét megjegyzése is: elvárható lenne, hogy az európai állam- és jogfejlődés élén haladó állam rendkívüli teljesítményeket produkált. S mi volt a tényleges helyzet — kérdezte a bíráló —, s kérdésének válaszában Mohácsra hivatkozott. Steinacker bírálatában a nyugati jogfejlődés analógiáit a magyar specialitások vonatkozásában előadó timoni megállapítások kapcsán merült fel a módszer deduktív jellegének a kérdése. Miközben arról szólt, hogy a helyzet nem változott Hajniktól Timonig a magyar alkotmányfejlődés egyedi sajátosságainak, demokratikus-alkotmányos karakterének, valamint a nyugat-európai fejlődéssel történő összemérés előnyeinek hangsúlyozása tekintetében — „... so ist denn diese ganze Forschung weniger auf Erkenntnis der Wirklichkeit, als auf den oft gewaltsamen Beweis eines a priori feststehenden Werturteils abgestellt”. Steinacker úgy vélekedett, hogy a magyar jogtörténetírásnak ez az állítása kettős vonatkozásban is hamis, mert egyrészt hamis premisszákon nyugszik, másrészt mind a nyugati, mind a magyar fejlődés teljesen helytelen értelemezésén áll. Steinacker felfedte Timon modernizálásának funkcióit is. Steinacker a fantázia termékeiként jellemezte az egész korai alkotmánytörténetet, amely „... ist eine einfache Übertragung der germanischen Schablone”. Timon bírálója hangsúlyozta, hogy a korai fejlődésre vonatkozó analógiákat nem a német historiából kell keresni, hanem a vándorpásztorársadalmak jellegzetességeinek összevetése révén. E feladatok megoldásához szükséges az etnográfia és a történeti földrajz eredményeinek fokozott figyelemmel kísérése is — mondotta. Steinacker érdekes meg-

jegyzéseket tett még az államalapítás korának joganyagáról, az 1848-ig fennálló magyar állam rendi jellegéről, a törvények és a jogélet ellentmondásairól, a magyar jogtörténetírás feudalizmus fogalmának hibáiról. Timon-bírálatának záróakkordjait azzal fogalmazta meg, hogy rámutatott a cseh és lengyel fejlődésnek a magyar jogtörténet alakulásával közös momentumaira. Steinacker a magyar jogfejlődés egyedi sajátosságaival szemben helyesen értelt egy nagyjában-egészében vett európai fejlődés közös jellegével. Így pl. szólt arról, hogy a XIII—XIV. század Magyarországon is létrehozta azokat a politikai és társadalmi jelenségeket, amelyek a kifejlődött feudalizmust karakterizálták. Hangsúlyozta azt is, hogy az Árpádok királysága nem azért alakult át, mert a nyugati feudális államgondolata nyert befogadást, — ezt a belső fejlődés alakította.

Steinacker bírálatában intonációt nyertek a magyar rendi fejlődést az osztrák centralizmus álláspontjáról bíráló régi ítéletek is. A szellemtörténet fogalmazását is felfedezhetjük, amikor Steinacker azt írta, hogy a jog és az alkotmány „... nicht der Ausdruck einer bestimmten volklichen Eigenart sind, sondern eine Kulturercheinung...” Ugyancsak egy szellemtörténeti megközelítéssel értékelt a török hódoltság következményeit, de válasza jóval többet fejezett ki a rankei wie es wirklich gewesen ist-ből, mint az, hogy a timoni szintézis e problémakörnek még kérdezett feltevéséhez sem jutott el. Végül még egy érdekes probléma is jelentkezett Steinackernél: a rasszizmus. Ennek legfőbb vonatkozását egy modern értelemben vett történelmi földrajzban látta.¹³

Steinackeren kívül természetesen mások is bírálták Timon koncepcióját.¹⁴

A Timonnal foglalkozó könyvszet alig enged betekintést életpályájára, oktatói tevékenységére. Pedig nyilvánvaló, hogy az ösztöndíjasként Berlinben, Strassburgban, Lipcsében és Párizsban töltött időszak — s különösen Berlinben Momm- sen és Brunner, Strassburgban Laband és Sohm — alakító hatásának feltérképezése mindenképpen megoldandó feladat. Oktatói tevékenységének kezdetei a győri jogakadémián, magántanári habilitációja a budapesti egyetemen, majd professzori kinevezése és 35 éves tanári működése — szintén megoldandó feladatok a Timon-portré nagyobb igényű megrajzolása előtt. Aktív politikai szereplésének bemutatása sem lenne érdektelen majd — elsősorban a congrua-jogalkotás vonatkozásaiban.¹⁵

Oktatói munkásságáról Eckhart szólt a fakultás történetéről írott munkájában — tompított hangon. Eckhart pl. így értékelt az európai egyetemes jogtörténet háttérbe szorítására irányuló timoni törekvéseket a kilenevenes évek elején: „... ezzel megtörtént kevésbé Wenzel halála után az első lépés az Ő alapította tantárgy visszaszorítására, ami a magyar nemzeti állam és tudomány fellendülése korában könnyen megérthető”. Eckhart végső summázásban így jellemezte ezen a helyen Timont: „... egészen 1925-ben bekövetkezett haláláig volt tényleges szolgálatban. Tudományos munkássága Hajnikéhoz nem mérhető. Tanári működése és sokezer példányban elterjedt tankönyve az illúziókkal telt milleneu-

¹³ *Harold Steinacker*: i. m. 277—283, 285—289, 291—294, 299, 301—314, 317—318, 321—326, 330—333, 335—337, 340, 342—347. I. Steinackerre vö.: *Jogállam*. 1910. 271. l.

¹⁴ Vö. pl. *Felix Stoerk* recenzióját: *Literarisches Zentralblatt für Deutschland*, 1904. okt. 8. 1364—1366. l. Stoerk kritikai kifogása mindössze az volt, hogy Timon álláspontja kevésbé veszi figyelembe az idegen jogok hatásának szerepét, így pl. „... die Bedeutung des deutschen Stadtrechtes tritt zu wenig hervor”. Az egyéb kritikákat lásd: — vanitatum vanitas — Timonnál: pl. 6. kiad. Bpest. 1919.

¹⁵ Vö. *Szinyei József*: *Magyar írók élete és munkái*. XIV. Bpest. 1914. 178—179. l.

mi korszakban nem csekély hatást gyakorolt. Kétségtelen érdeme, hogy az ő szívósan védett nézetei alapján került a magyar alkotmány és jogtörténet a Wenzel alapította európai jogtörténet helyébe.¹⁶ Horváth Zoltán közölt könyvében még egy Timonra vonatkozó adatot: Timon Apponyi Albert közoktatásügyi miniszter iránti lojalitásból távozott a szabadoktatás pécsi kongresszusáról.¹⁷

II. *Timon első nagyobb munkája — ha egy 1880-ban megjelent cikkétől tekintünk — több szempontból is méltatást érdemel.*¹⁸ *E könyv nem csupán annak legközvetlenebb jelzője, hogy Timont milyen jellegű impressziók érték Németországban, de a könyv — s ez a lényegesebb — preliúd is a szintézishez, bár több mint húsz év választja el őket egymástól. Timon nemcsak recipált e könyvében, de a korai germán alkotmányfejlődés anyagának kompendiumszerű rendszerezése alkalmat kínált számára azoknak a sablonoknak, deduktív kategóriáknak körvonalazásához is, amelyek húsz évvel később befogadták a magyar alkotmány- és jogtörténet kilügzött anyagát.* Timon a legteljesebb egyértelműséggel adta vissza művében a nacionalista német jogtörténetírás frazeológiáját.¹⁹ A germán alkotmánytörténet legkorábbi szakaszainak értelmezése szinte bevezetés jelleggel bír a szintézis számára. A tacitusi civitas-ban — még Tacitust is teljesen félreértve — a „legmagasabb politikai egységeket” fedezte fel, amelyekben „... mindazon mozgó eszmék és alapelvek feltalálhatók, melyek ezen hatalmas népelem politikai életében, államalkotásaiban irányadóvá lettek egész a jelen korig”.²⁰ A civitas itt „közjogi jellegű alakulat” és „souverain közület, állam”, amelynek mitizálása egy teljesen történelmietlen nézőpontból táplálkozott.²¹ Timon a germán ősalkotmányt demokratikusnak nevezte, népszuverenitásról beszélt, sorozatosan ante- és postdatált.²² Ugyanakkor olyan megállapításokat is megfogalmazott, amelyek a szintézis előjátékának tűnnek — a magyar jogfejlődés speciális, egyedi vonatkozásainak hangoztathatósága szempontjából. „A germán ősalkotmány a germán népek túlzott individualisztikus jellegéhez képest az egyéniség, az egyéni szabadság végtelen értékéből indul ki, feladatául inkább annak minél tágabb körben való mozoghatása biztosítását, mintsem magasabb érdekek, állami vagy közérdekek szempontjából való korlátozását tekinti” — írta.²³ A nemzeti társadalom viszonyainak idealizálásában Timon ismét csak önmaga számára végzett előkészítő tevékenységet akkor, amikor e viszonyok bemutatása már mitológiai jellegűvé vált: „... az ősnemesség eredete a germánoknál sem nem jogi, sem nem gazdasági, hanem egyedül mythikai motívummal bír”

¹⁶ *Eckhart Ferenc*: A jog- és államtudományi kar története. 1667—1935. Bpest. 1936. 545. 594, 601—602, 609, 614, 618—620, 653. l.

¹⁷ *Horváth Zoltán*: Magyar századforduló. Bpest. 1961. 308. l.

¹⁸ A germán ősalkotmány. Bevezető tanulmány az európai alkotmány történetéhez. Bpest. 1881. A recenziens nemesupán hézagpótlónak mondta a művet, de így aktualizálta: „... az angol alkotmány képezi a művelt népek mai közjogi rendjének mintaképet, a brit alkotmányjog épp úgy kódexe a constitutionális viszonyoknak, mint a római jogmaradványok a magánjogiaknak. De ezen anyag kellő ismerete lehetetlen, ha a tudományos bíráló annak gyökereig nem megy vissza...” Magyar Igazságügy. 1881. XVI. 87. l.

¹⁹ A germán ősalkotmány. V. 5. 21. l.

²⁰ Uo. 7. l.

²¹ Uo. 8—9. l.

²² Uo. 9—12. l.

²³ Uo. 15. l.

— írta²⁴ A nemzeti társadalom bomlási szakaszának igazgatási problematikája is hasonló értelmezést kapott. E kérdés timoni megválaszolása során is jelentkezett egy sokszor fellelhető sajátosság, amely azután a szintézisben nyert maradéktalan megvalósítást: ha tompa problémaérzékenysége jelzett is valamit, a kérdés összefoglalása tértől és időtől független, mítizált utópizmusba ment át. A szintézisben ad abszurdum vitt fejtegetések a korai törvényhozásról így jelentek meg a germán viszonyokban: „... a vezér hatalmának egyedüli korlátját magában a népben, annak souverain conciliumában bírta, melyből a hadsereg vezetésére mandátumot nyerte”. A Gefolgschaft-problematika a később bemutatott magyar fejlődés hűbériségtől mentes jellege szempontjából kapott értelmezést. A Volkskönigtum irányába mutató fejlődés erős előbbre keltezése adta meg a „királyi” hatalom megközelítésének a lényegét.²⁵ Timon első nagyobb igényű munkája persze sok egyéb jellegzetességet is adott, *de leglényegesebb sajátosságát abban véljük felfedezni, hogy a timoni szintézis egyik döntő vonását szinte vezérszólamként fogalmazta meg: a nemzeti társadalom viszonyainak mítizálása révén produkált államalakulás és államfejlődés Timon előadásában sajátos értelmezést kapott oly módon, hogy a szentkoronatan alkalmazásáig időrendben is ez adta meg a timoni ábrázolás egyik legmarkánsabb összetevőjét.*

III. Timán Ákos a germán őszalkotmányról írott munkája után majdnem kizárólag egyházjogi, kisebb mértékben egyházjogtörténeti kérdésekkel foglalkozott. E korszak Timon Ákos munkásságában nem jelzett semmiféle monografikus igényű megközelítést a magyar jogtörténet problémaköréből, s miután a kilencvenes években szinte semmit sem publikált, lényegében a germán őszalkotmányról írott műve jelentette az egyetlen publikált előtanulmányt a szintézishez. Egyházjogi, illetve egyházjogtörténeti tevékenysége azonban mégis elemzést érdemel — e kérdésekben nyilvánított véleménye sokat mond jogász felkészültségéről, de az egyházpolitikai küzdelmekben játszott szerepéről is. Művei többségükben responsum jellegűek, jogi állásfoglalást jelölnek egyház- és valláspolitikai kérdésekben, amelyekben Timon teljes egyértelműséggel vállalta a katolikus egyház legmagasabb köreinek jogi tanácsadását. Bár ezek a művei semmiféle vonatkozásban nem jelentenek hidat a germán őszalkotmányról írt munkája és a szintézis között, bizonyos átvezető momentumok feltűnnek. Alakuló álláspontja egy konkrét kérdésben mondatott vele vélemény, amikor — recenzeálva egy, a plébániai anyakönyvekről írott munkát — azt hangoztatta, hogy „... abban nem értünk egyet a szerzővel, hogy az anyakönyvek az élő országos nyelveken vezetessenek. Szerintünk az anyakönyvek az állami nyelven vezetendők. Az állami igazgatás érdeke ezt multhatatlanul megköveteli... ”²⁶ *A szintézisben privilegizált szerepre és funkcióra állított egyedi magyar állam- és jogfejlődés szintén helyet kapott a nyolcvanas években írt egyházjogi és egyházjogtörténeti munkáiban.* A városi kegyuraságról írott munkájában pl. azt fejtegette, hogy „... a források tanulmányozása arról győzött meg bennünket, hogy oly jogintézmény áll előttünk, melynek hasonmását a külföldi jogfejlődésben hiába keressük”. Timon a városi kegyuraság magyar megjelenését a sajátosan értelmezett királyi városok közjogi állásával hozta kapcsolatba, s így kettős vonatkozásban is igyekezett a magyar jogintézmény specifikus voná-

²⁴ A germán őszalkotmány. 24. l.

²⁵ Uo. 45, 51, 56—57, 62—63, 68—74, 77, 81—94, 96—97. l.

²⁶ Katholikus Szemle. 1890. 148—152. l. — Vö.: *Aschenbrier Antal: A plébániai anyakönyvekről.* Bpest. 1890.

sait hangsúlyozni.²⁷ Másutt a protestáns álláspont bírálatában szögezte le, hogy a földesurat illető ius reformandinak a magyar közjogban nincs alapja, mert „... nálunk a területi fönség — Territorial Hoheit — úgy, mint a nyugat-európai államokban soha ki nem fejlődött...”, amely megállapításban a hűbéri jellegzetességek től mentes magyar államfejlődés tétele kapott hangot.²⁸ A párbérvitában is visszatért ennek hangoztatására, amikor Kováts Gyulával polemizálva azt fejtegette, hogy a magyar népet a germán népektől eltérő, közjogibb gondolkodásmód jellemezte. „Ez adja azon tipikus különbséget, mely a középkorban a magyar és a német jogfejlődés között fennforog, s mely főleg abban nyilvánul, hogy nálunk a közjogi intézmények soha oly mértékben magánjogi jellegűt nem öltöttek, magánjogi alapra át nem helyezkedtek, mint Németországban.” Ugyanakkor nem felejtette el „ezen történelmi igazság” felderítését és részben való igazolását Hajnik Imre egyik legkiválóbb érdemként értékelni.²⁹ Ez a felfogása a párbérvita más vonatkozásaiban is jelentkezett.³⁰

Timon szintézisének a nemzeti társadalom viszonyainak államosításából levont következtetésekre épült koncepciója a sajátos magyar fejlődést illetően azzal a szentkoronatanal is kibővült, amely a germán ősalkotmány tárgyalási anyagában legfeljebb csak közvetve jelenhetett meg, amikor Timon a különbségek kidolgozása irányába mutató sablonok előformázását végezte. Éppen ezért fokozott mértékben érdekes, hogy a koronatan kérdése hogyan jelentkezett a nyolcvanas évek termésében. Ez a probléma csupán egy vonatkozásban tűnt fel — a főkegyúri jog révén. Timon a főkegyúri jogot a szentkorona „egyik legszebb, legértékesebb gyöngyszemeként” jellemezte és azt írta, hogy „... az abban foglalt jogosítványok a magyar alkotmány szerves kiegészítő részei... A királyi kegyúri jog lényeges alkatrésze az ország szabadságának...”³¹ A koronatan másutt nem nyert említést. Timon egyházjogi-egyházjogtörténeti munkáiban viszont nagyobb súllyal kapott hangsúlyozást az, amit Timon a szintézisben éppen annak jellege miatt kevésbé élesen hangoztatott, de amit 1914-ben egy előadásában végletekig kiélezett formában adott elő.³² A történeti jellegű joganyag szerepe az élő, hatályos jogalkotásban. 1883-ban Timon még csupán utalt arra, hogy Magyarországon az állam és egyház közti viszony szabályozása olyan közjogi intézkedéseken nyugszik, „... melyeknek gyökerei a múltba messze visszanyúlnak”.³³ Más helyen viszont már arra figyelmeztetett, hogy e joganyag régi jellege téves interpretációk számára is adhat lehetőséget.³⁴ 1889-ben írott művében pedig az abszolutizmus jogalkotásáról szólva emlékezett meg dicsérőleg és helyeslően arról, hogy „... az 1848-i eseményeket követő abszolút korszak emberei sok tekintetben követték a forradalom előtti kormányzat jó példáját. Idegen téren mozogván, élénken érezték szükségét annak, hogy minden egyes specifikus magyar jogi kérdést alapos tanulmányok tárgyává

²⁷ A városi kegyuraság Magyarországon. Budapest. 1889. 3, 8, 23. l.

²⁸ A párbér Magyarországon. Bpest. 1885. 100. l.

²⁹ A párbér jogi természete. Válaszul Kováts Gyula kir. táblai pótbíró bírálatára. Bpest. 1885. 6, 15—16. l.

³⁰ Zárzó a párbérvitához. Bpest. 1886. 30. l.

³¹ Az osztrák concordatum és a magyar közjog. Klly. a Magyar Igazságügy 1883-as augusztusi számából. 10. l. — Vö.: A legfőbb kegyúri jog. Katholikus Szemle, 1887. 471. l.

³² A polgári törvénykönyv és a nemzeti jogfejlődés. Jogtudományi Közlöny, 1914. 185—186. l.

³³ Az osztrák concordatum és a magyar közjog. 10. l.

³⁴ A legfőbb kegyúri jog. 470. l.

tegyenek, s a múltak emlékeit felkutatassák.”³⁵ E művében továbbvitte a régi joganyag interpretálásának lehetőségeiről vallott felfogását, s a városi kegyuraság intézményéről úgy vélekedett, hogy „... számos téves nézet kerül felszínre, mely magát az intézményt lényegéből lassanként teljesen kiforgatja. Azért szükséges a jogtörténeti alapok kinyomozása, s ezen alapokon a régibb intézmények valódi lényegének megállapítása.” A közlés konklúziója volt Timonnál, hogy az 1868 : 53. tc.-ről — a törvényesen bevett vallásfelekezetek viszonyosságáról — így vélekedett: „... mint csaknem valamennyi modern törvényünk, úgy ez is régibb jogintézményeink alapos ismerete nélkül, absztrakt jogelvek után készült ... intézkedési hiányosak, felületesek és a jogélet terén számos zavaroknak, téves felfogásnak okozói”. Az 1868 : 38. tc. bírálatában pedig még tovább ment: nem csupán kritizálta a jogszabályt, mert az nem emlékezett meg a városi kegyuraságról, de egy konkrét értelmezési lehetőségről ezt írta: „... a történelmileg kifejlődött jogrenddel ellenkezik”.³⁶ A kérdés elméleti megközelítését szinte *ars poetica* jelleggel Timon a párberről szóló könyvében adta. „Erős meggyőződésem ... — írta —, hogy a módszert, melyet követtem, történelmi fejlődésű jogintézményeinknél egyedül czélfelőlő és gyümölcsöző. A magyar közjogi és egyházközjogi intézmények dogmatikus kifejtése csak a történelmi jogfejlődés beható ismerete alapján eszközölhető sikeresen. A dogmatikus tétéleket a hazai kútfők alapján levezetett történelmi jogfejlődésből kell levonnunk, mert csak így lehet szilárd talajuk, erős gyökerük. Főleg hazánkban kívánatos, hogy a jogtörténeti irány minél előbb tért hódítson, hogy saját jogintézményeinket a hazai kútfők nyomán megismerni tanuljuk, mert közéletünk rohamos átalakulása míg egyrészt történelmi fejlődésű jogintézményeink ismeretét elhomályosítja, addig másrészt tárt kaput nyit az idegen intézmények szükségtelen recepciójának ... Mindkét mozzanat szükségképp a magyar nemzet jogalkotó géniuszának hanyatlását idézi elő.” Timon hangsúlyozta, hogy a katolikus egyház történelmileg szerzett jogait épségben kell fenntartani, s csupán a „célirányosan” eszközölt reformokat concedálta. Könyve több helyén szolt Timon e probléma konkrét jogalkotási vonatkozásairól is.³⁷ A párbérvitában az altera pars — Kováts Gyula csupán érintőleg szolt e kérdésről —, Timon álláspontját — bár kifejezetten nem polemizált vele e problémát illetően — helyesbítette ugyan, de nem fedte fel Timon nézeteinek gyökerét. „A tétéles jog hazánkban ritkán részesült oly feldolgozásban, hogy mibenléte a saját történelmi kútfőinkből deríttetnék fel. Nem is esoda. A jogi életnek mindinkább kisebbedik az a köre, mely a saját históriánkból nőtt ki. A közjogi anyagon kívül néhány magánjogi institúció, s egyik-másik egyházi intézmény az, mely a hazai történetből táplálkozhatik” — írta.³⁸ Timon első, Kováts Gyulához adresszált válaszában — a párbévita első menetében — továbbra is fenntartva véleményét a párbér közjogi természetéről és a párbérviták közigazgatási úton történő megoldásáról, saját álláspontját így kommentálta: „... így csak hű maradtam a történelmi joghoz ...”³⁹

³⁵ Azzal most itt nem kívánunk foglalkozni, hogy Timon állítása az abszolutizmus jogalkotástörténetének helytelen értékelésén alapult.

³⁶ A városi kegyuraság Magyarországon. 46, 83—84, 89, 92. l.

³⁷ A párbér Magyarországon. XI., XIII—XIV., 279—280, 282, 292—293, 308—309. l.

³⁸ *Kováts Gyula*: A párbér Magyarországon. jogtörténeti fejlődése és jelen állása szerint. Magyar Igazságügy, 1885. 254. l.

³⁹ A párbér jogi természete. 32. l.

Kanonisztikai, illetve egyházjogtörténeti töltése volt Timon egyetlen olyan munkájának is, amelyben végső vonatkozásaiban az osztrák közjogi felfogás koncentrátumával szállt vitába — erősen publicisztikai szinten járva be újra azt a kitaposott ösvényt, amelyet a közjogi kérdés több érdekből és oldalról történt megvitatása már kialakított. Timon H. Hinka László, pécsi püspöki uradalmi ügyész munkáját⁴⁰ támadva fejtette ki a magyar közjog közös véleményét, mint saját nézetét az 1855-ös konkordátum jogérvényének kérdéséről. Timon érvelése nem tartalmazott még egyéni megközelítést sem. Dogmatikai apparátust is alig alkalmazott, ellenben a magyar közjog rendíthetetlen erejével argumentált. Timon írásának volt viszont egy kis pikantériája: a probléma aktualizálhatóságát az uralkodó iránti politikai kijelentéssel lojalizálta. Még egy említhető vonatkozás: ha tételes jogilag nem is, de a konkordátum jogérvényéről írott sorai ellentmondásban voltak hat évvel később írt fejtegetéseivel az abszolutizmus jogalkotásáról.⁴¹

Timonnak a nyolcvanas években írt munkásságában kevés a kifejezett egyházjogtörténeti publikáció. Responsum jellegű műveiben ugyan — mint majd látni fogjuk — nagy jogtörténeti anyaggal dolgozott, e művek azonban mégsem tekinthetők egyházjogtörténeti monográfiáknak. A történeti kutatásnak nem közvetlenül tételesjogi kérdések megválaszolására irányuló igénye mindössze két művében mutatható ki. Közvetett módon azonban ezek is kapcsolatban álltak Timon legtöbbet tárgyalt témáival — a párbérral és a congrua szabályozással. A *visitatio canonicarum* írt fejtegetéseiről sem állíthatjuk, hogy az a kérdés monográfia szintű megközelítése lenne. Közlései elsősorban a *visitatio canonicarum* az eszköz szerepét emelték ki az ellenreformáció sikereiben, némiképpen érintették az intézmény igazgatási természetét, kapcsolatát a főkegyúri joggal, a *mandatum visitatorium* vonatkozásában. Nyilván a párbér kérdéskomplexumához kapcsolódott az a megállapítás, hogy a *visitationális* könyvek közokiratok erejével rendelkeznek. Viszont ismét bizonyos szintig történeti jellegűvé vált Timon előadása, amikor a *visitatio*knak a protestánsokkal való érintkezési lehetőségeire utalt. Véleménye szerint az *Explanatio* és a *Carolina* olyan helyzetet teremtett, hogy az egyház *visitationális* joga a protestánsok irányában csupán az artikuláris helyeken korlátozott, más egyéb helyen korlátlan. Ezt a szituációt Timon egészen a tolerancia-rendelet kiadásáig érvényesnek tekintette. Az 1790–94-es törvényhozás utáni helyzetről megállapította, hogy megszűnt a *visitatio* jelentősége.⁴²

Másik, még bizonyos vulgarizálással történeti jellegűnek minősíthető munkájában a történelmi anyagot már jóval konkrétan alkalmazta. Művének responsum jellege kiderült abból a megjegyzéséből, amikor kifogásolta, hogy egyes városokban a nem katolikus hitfelekezetek képviselői is részt vettek és vesznek a kegyúri jogok gyakorlásában.⁴³ Ugyanez jelentkezett ott is, amikor

⁴⁰ A katolikus főpapok végrendekezési joga. Bpest. 1883.

⁴¹ Az osztrák concordatum és a magyar közjog. 1–6, 10–11, 13–16. l. — Vö. *H. Hinka László*: Válasz Dr. Timon Ákos győri jogakadémiai tanár úr által . . . írt bírálatára. Pécs, 1883. — *Timon Ákos*: Válasz H. Hinka László pécsi püspöki ügyész úr válaszára. Magyar Igazságügy. 1884. 75–76. l. — *H. Hinka László*: A katolikus főpapok végrendekezési joga és az azok utáni törvényes örökösödés Magyarországon. Jogtudományi Közöny, 1883. 137–141. l. — Lásd még Wallács Gyula cikkét: Nemzet, 1883. ápr. 18. Vö. még a 35. sz. jegyzettel, s az azt hordozó szöveggel.

⁴² A *visitatio canonica* a magyar egyházjogban. Kny. a Magyar Igazságügy 1884 februári számából. 2. 7–9, 12–13, 15–19, 23–24. l.

⁴³ A városi kegyuraság Magyarországon. 47–48. l.

— helyeselve ugyan a kultuszárca „évszázados gyakorlatnak megfelelő helyes álláspontját”, ezt nem tartotta elegendőnek: „... mert nem szabad megengedni, hogy egyes városokban ezen gyakorlattal ellenkező abuzus fejlődjék ki. Általános érvényű szabályrendeletre van szükség, mely a legfőbb kegyúri jog alapján, a városi kegyuraság mikénti gyakorlását a történelmi jogfejlődésnek megfelelően állapítja meg és az abuzust lehetetlenné teszi.”⁴⁴ Timon könyvének responsum jellegét még több más — a problémakör de lege ferenda megközelítése is alátámasztotta.⁴⁵ Timon fejtegetéseinek történeti anyagkezelésénél e műben is felfedezhetjük azt a sajátosságot, amely a párbérről írott nagy munkájára is jellemző: a történeti adatok szelektív alkalmazását, a forrásanyag önkényes kezelését — s természetesen a responsum célok megvalósítási igényeinek való alárendelését. Ahol a történeti adatsorok kapcsolhatási lehetősége távoli — Timon ott sem áll kora történelemtudományának mégcsak receptív talaján sem. A történelmi múlt vulgáris gyarmatosítását célzó törekvések Timon történeti igényű közléseit nagymértékben befolyásolták. A szintézis hallatlanul primitív, a magyar pozitivista anyagfeltárás eredményeit egyáltalán nem hasznosító megállapításai nyertek fogalmazást akkor, amikor kijelentette, hogy „... a királyság első két századában jóformán az egyedüli földesúr a király, a szabad jobbágyközségek nem magánföldesúri, hanem a királyi hatalom alatt állanak ... A földesúri hatalom alatt nem álló szabad községek ... maguk alapítják egyházaikat a király, mint általános kegyúr támogatása mellett. A Szent László által emlegetett egyházalapítás, mely magyarok részéről történik, a szolgák által lakott praediumokra vonatkozik.”⁴⁶ Timon teljesen elválasztotta az Eigenkirche problematikájában a kegyuraságot a földesúri hatalomtól. Azt írta, hogy amikor nálunk kialakult a földesúri hatalom — „... akkor már a katolikus egyház érvényre emelte azon jogi principiumot, hogy a kegyuraság nem kifolyása a földesúri hatalomnak, nem világi jog, hanem egyházközségi jogosítvány, melyet az egyház a földesúrnak vagy másnak az alapítás ténye következtében vagy kiváltság által engedélyez.”⁴⁷ Timon történeti adatközléseit általában — mint itt is — a kánonjogi dogmatika erősen meghatározta.

Timonnak többi, a nyolcvanas években írott munkájánál a történeti feltárás igényét még ilyen mértékben sem tudtuk felfedezni. E műveknek van azonban egy olyan sajátossága is, amely némiképpen ellentmondásosan illeszthető be Timon egész tevékenységébe — s úgy véljük, hogy ez az ellentmondás csupán további feltáró munkával, a dualista magyar egyháztörténet társadalmi kérdéseinek megközelítése révén oldható fel. Ez a probléma abban jelentkezett, hogy Timon időnként bizonyos egyházpolitikai kérdésekben másként szólalt meg, eltért a responsumaiban vállalt feladatok megoldási javaslataitól, s e kérdésekben adott válaszaival bizonyos mértékig ellentmondásba jutott koncepciójának kardinális megnyilvánulásaival. Már egyik legkorábbi tanulmányában is félreérthetetlenül hangoztatta a polgári házasság bevezetésének szükségességét. Az állami anyakönyvezés megteremtését illetően állást foglalt amellett, hogy nem csupán a házassági, de a születési és halálozási anyakönyvezés is a községi közigazgatás hatáskörébe kerüljön. Viszont az is megemlítendő, hogy ugyanebben a cikkében a családjogi bontás kérdéseit érintve úgy vélekedett, hogy az megengedhető

⁴⁴ Uo. 48. l.

⁴⁵ Uo. 54, 57, 73, 78, 83, 88, 105, 111, 114—115, 120. l.

⁴⁶ Uo. 10—11. l.

⁴⁷ Uo. 12. l.

ugyan, de csak „tárgyilagos, a felek önkényétől független” okokból. Nézetét a kérdéstről így foglalta össze: „... az állami törvényhozásnak is a házasság felbonthatatlanságát kell felállítani követendő eszmény gyanánt, mert csak így lehet biztosítani a házasság erkölcsi méltóságát, csak így lehet elérni azt, hogy a házasság továbbra is az maradjon az európai emberiség felfogásában, ami eddig volt: egy az emberiség fenntartására és egyszersmind erkölcsi nemesítésére rendelt magasztos intézmény, vagy ha úgy tetszik ilyen értelemben véve szentség. Ezen eszménytől eltérni csak végszükség esetében lehet az emberi gyarlóság szempontjából.” Timon a vétkeességi bontás elvi alapján állt.⁴⁸ Egy másik helyen Timon olyan jellegű bírálatban részesített egy a keresztények és a zsidók között, valamint az országon kívül kötött polgári házasságról készült magánjavaslatot, hogy „... a javaslat... nem a modern jogtudomány fátylafényénél, hanem az osztrák jog pislogó mécsénél készült. A javaslatra nézve a házasságkötési jog 100 éves fejlődése és az ezen alapuló újabb európai törvényhozások nem léteznek.”⁴⁹ Egy 9 évvel később írt bírálatában azonban a vegyesházasságok kérdésében a létező legortodoxabb véleményt hangoztatta: „... a katolikus nő házasságkötési képessége éppen az 1868: 53. tc. alapján saját hitfelekezetének joga szerint bírálendő meg, márpedig ezen jog szerint a katolikus nő magasabb renddel bír, vagy ünnepeles fogadalmat tett egyénnel érvényes házasságot nem köthet. Az ezzel ellenkező felfogás jogászai szempontból tarthatatlan, és a protestáns egyházjognak a paritás elvébe ütköző túlsúlyát biztosítja...”⁵⁰ Még egy művében találkozunk Timonnal az egyházpolitikai kérdések törvényhozási úton történő megoldásának sürgetésével. Ugyanitt a párbér vagy arányában történő kivetését is szükségesnek mondta.⁵¹

*Timon legerjedelmesebb s legnagyobb visszhangot kiváltó művét a párbérről írta. Konceptiójának lényege a congrua-szabályozás számára szolgáltatott responsumot, s egyben politikai és kodifikációs ambícióinak is teret biztosított.*⁵² Timon a párbérvita lezajlása után egy anonym könyvről írott bírálatában⁵³ szolt a kérdés kifejezetten politikai vonatkozásairól. A congruarendezés szükségességének hangoztatása után azt állította, hogy a congruabizottság összetétele nem megfelelő, s nyilván önmagára gondolva jelentette ki, hogy „... bármily tisztelettel viseltessünk is az egyes minisztériumok kiküldöttjei iránt, mégis ki kell mondanunk, hogy a gyökeres rendezés jogi oldalának sikerét csak a kiváló szakemberek közreműködése biztosítja, olyan szakembereké, kik a rendezés alá kerülő jogintézmények évszázadokra terjedő fejlődését ex asse tanulmányozták és így ismerik”. Timon nézetének volt még egy jellemző vonása: helytelenítette az egyik megoldási variánst, amely a congruasabályozásnál a főpapi jövedelmekkel is fokozott mértékben kívánt számolni az alsópapság javára. Timon végül itt is hangoztatta a párbérkérdés általa javasolt megoldásának lényegét: „... a congruarendezésnél elsősorban a vallásalapot kell figyelem-

⁴⁸ A polgári házasság behozatala hazánkban, tekintettel Stehlo Kornélnak Törvényjavaslat a házasság megkötésének és felbontásának feltételeiről írt művére. Jgtudományi Közöny, 1880. 90—91, 103—105, 116—117, 122—124, 132—133, 144—146, 156—158, 167—169, 180—181, 188—190. l.

⁴⁹ Magyar Igazságügy, 1881. 399. l.

⁵⁰ Katolikus Szemle, 1890. 152. l.

⁵¹ A párbér (lecticale) a katolikus egyházjogban. Klny. a Magyar Igazságügy 1882. évi kötetéből. Bpest. 1882. 1, 43. l.

⁵² A párbér Magyarországon. 187, 220, 339—340. l.

⁵³ Néhány szó a congrua ügghöz. Eger. 1890.

be venni . . . ”⁵⁴ Timon a párbér problematikáját először 1882-ben közelítette meg. Kiindulása a fennálló jogi helyzet minősítésének kísérlete volt, de előrevetítve körvonalazta már véleményét a párbér jogi természetéről is, hangoztatva annak közjogi és személyi teher jellegét. Már itt kimondást nyert az a nézete, hogy a párbér nem a plébánia kerületében fekvő jobbágyi birtokokon, hanem a plébániának házasságban élő tagjain és csakis ezeken nyugszik. Már e munkájában elemzés tárgyát képezte az 1802-es generalis conscriptio olyan megközelítése, hogy az elindította a párbér fejlődési történetében annak „ . . . részben dologi természetű szolgáltatássá válását”. S bár e fejlődést úgy ítélte meg, hogy az sem a párbérnek eredetével, sem kánonjogi természetével nem egyeztethető össze, helyeselte és akceptábilisnak ítélte azt. Könyve végső következtetéséről már szoltunk a párbér vagyoni arányban történő kivetését illetően.⁵⁵

Timon a párbérről írt terjedelmes művét Hajniknak ajánlotta, ez azonban egyáltalán nem jelentette azt, hogy Timon bármiben is a hajniki út továbbvihető szakaszainak bejárására törekedett volna. Éppen ellenkezőleg: e művében bonkoltak ki a leplasztikusabbban egyházjogi tevékenységének főbb jellemzői: a történeti források szelektív és alkalmazott kezelése, tételesjogi állásfoglalásának a történeti joganyag legmesszebbmenő felhasználásával történő kialakítása. A nagy történeti anyag közlése természetesen értékes, de a mű mégsem tekinthető monográfiának, e műfaj leglényegesebb alkotó elemei hiányoznak. Timon részletesen ismertette könyvében az oblatiok kikényszeríthető szolgáltatással alakulását, írt a magyar nemesség párbérmentességéről, szolt a párbérnek a földesúri hatalommal való érintkezési pontjáról, a párbér alanyi és tárgyi kérdéseiről, a teljesítés differenciált formáiról.⁵⁶ A párbér történeti megközelítése konkrétábbá vált a XVII—XVIII. századtól, bár fejtegetéseinek forrását e periódusban is döntőbb mértékben a jogszabályanyag alkotta. A párbér dologi teherré válásának kérdését úgy közelítette meg, hogy „ . . . a katolikus egyház saját jól felfogott érdekében mind erélyesebben kezdi követelni, hogy ott, hol a párbér vagyon arányában fizetetik, ha a generális conscriptioiban felvett telkek vagy házak valamelyike nem katolikus birtokosra megy át, az ily telek vagy ház után továbbra is párbér fizetendő, mert a vagyon szerint kivett párbér az ingatlanságon inhaereál, mint középkori dologi teher . . . A katolikus egyház a párbér dologi természetének felvetése által legalább azon vagyoni alapot akarta megmenteni a parochiális szervezet javára, mely még a generális conscriptio idején megmaradt.”⁵⁷ Timon a párbér fejlődésében ismét a személyi teher felé mutató tendenciát vélt fölfedezni egy 1814-es kancelláriai szabályrendelet kapesán. Timon még az urbáriális rendezés fassioira történt hivatkozásból is arra következtetett, hogy „ . . . kétségtelen bizonyosága ez annak, hogy a párbér nálunk sehoh dologi természetet nem öltött, nem volt dologi teher középkori jogrendünkben és így nem is követelhető a nem katolikus hitfelekezetűektől”.⁵⁸ Timon nyomozta még a szerződés útján magánjogi természetűvé vált párbér kérdését is, s ezt követő fejtegetései már teljesen a tételesjogi területet érintet-

⁵⁴ Katolikus Szemle, 1890. 821—823. l.

⁵⁵ A párbér a katolikus egyházjogban. 1—2, 11—21, 23—29, 31—32, 36—37, 39—43. l.

⁵⁶ A párbér Magyarországon. 9—10, 36—38, 40—43, 67—71, 74—76, 79—80, 84—85, 100—101, 103—140. l.

⁵⁷ Uo. 104—107, 115—117, 119, 122—124. 130—133, 160—161. 187, 205. 208—209, 215—216, 220—221. l.

⁵⁸ Uo. 222, 227, 230. 260—261, 263. l.

ték.⁵⁹ Summázó megállapításai a congruaszabályozás irányába mutattak. Ezt írta: „... a párbér intézmény általunk esetelt fejlődésében két egymást szorosan kiegészítő történelmi igazságot találunk: az egyik a nem katolikus hitfelekezetűek párbérmentessége, a másik — mint az előbbinek correlátuma — a katolikus egyház igénye a vallásalapra”.⁶⁰ Timon szinte panegyricust zengett II. József-ről a szerzetesrendek eltörlése és vallásalap létesítése miatt, s ugyan-ebből a megközelítésből kapott elismerést „a szent koronát fején viselő király conservatív bölcsessége” is, aki „... csak a vallásalapra támaszkodva adhatta beleegyezését oly szabadelvű rendelkezések meghozatalába, minőket az 1791: 26. és 27. tc.-kek tartalmaznak”.⁶¹ Könyve leglényegesebb és nyilván de lege ferenda megállapításokat tartalmazó közlését így fogalmazta meg: „... a vallásalapot maga az 1791: 26. tc. a katolikus parochiák fenntartására és a katolikus lelkészek congruájának biztosítására rendelte. A vallásalap a történelmi jogfejlődés tiszteletben tartása mellett ezen rendeltetésétől el nem vonható, ha csak a magyar állam, ugymint annakidején Franciaország a katolikus lelkészek el-látását és a congrua csökkenésének kiegészítését magára nem vállalja. Mi ez utóbbi intézkedésnek semmi célját nem látjuk. A történelmi jogfejlődés sokkal egyszerűbb és megnyugtatóbb megoldási módra vezet: a nem katolikus hitfelekezetűek párbérmentessége, a katolikus kézről vett ingatlanságok után párbérszolgáltatásokat teljesíteni nem kötelesek, de a katolikus lelkészek a vallásalaphoz mint a katolikus egyházi célok előmozdítására rendelt vagyomból igényelhetik congruájuk kiegészítését”.⁶² Timon további fejtegetései már csupán álláspontjának következményei voltak a párbérszolgáltatások közadó jellegéről, a párbérviták — ameddig nincs közigazgatási bíraskodás — köz-igazgatási hatásköréről.⁶³

Timon párbérről írt könyvének fogadtatása adott keretet az ún. párbérvitának. Voltak persze teljes egyetértést kifejező hangok is,⁶⁴ azonban Kovács Gyula, aki éppen a párbérvita csúcspontját jelentő 1886-os évben szerezte meg a budapesti facultás egyházjogi tanszékét Timon Ákos előtt⁶⁵ — több helyen is elhangzott bírálatával és viszontválaszaival adta meg a vita alaphangját.⁶⁶

Timon könyvét a Lector aláírású recensens már a vita előrevetítésével ismertette.⁶⁷ Kovács Gyula legelső megnyilvánulása Timon könyvéről már felvetette mindazokat a kérdéseket, amelyekben Kovács álláspontja eltérő volt. Mintegy bevezető iudiciumként mondta Kovács Gyula azt, „... hogy Timon könyvének történeti és közjogi alkotórészei azok, melyek a munka tudományos becsét magasra helyezik. A magánjogi rész szerintem az előbbi részeknek mögöt-

⁵⁹ Vö. pl.: A párbér Magyarországon. 264—265, 273—275, 280, 282, 287—289, 292—293, 298—305, 308—309, 311—313, 315—316, 326—337. l.

⁶⁰ Uo. 338. l.

⁶¹ Uo. 338. l.

⁶² Uo. 339. l.

⁶³ Uo. 340. l.

⁶⁴ Uo. 398, 400—401. l.

⁶⁵ Vö. pl.: Stehlo Kornél recenzióját: Jogtudományi Közöny, 1884. 380—382. l.

⁶⁶ *Eckhart Ferenc*: A jog- és államtudományi kar története. 545. l. — Kovácsra lásd: 584, 587, 616, 644, 653, 655, 665—666. l.

⁶⁷ A vitáról lásd *Csizmádia Andor*: A magyar állam és az egyházak kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy korszakban. Bpest. 1966. 209—210, 213—214. l. — *Kollányi Ferenc*: A párbér jogi természetéhez. Religio, 1908. — *Váradi L. Árpád*: A párbér kérdésről. Klny. a Katolikus Szemle 1908-as évfolyamából, és lásd még Kérészy Zoltán a Timon-Kovács vitával kapcsolatos közvetítő koncepcióját: Jogállam, 1908. 148—156. l.

⁶⁸ Magyar Igazságügy, 1885. 66—77. l.

áll.”⁶⁸ Kováts kétségbevonta Timon koncepciójának minden összetevőjét. Már e közléseknél jelentkezett az, hogy Kováts otthonosabb mozgással közelítette meg a történeti kérdéseket is, így például hangoztatta, hogy „... a jobbágysági jogi életének a dologi terhekben nyilvánuló normális típusa kellett, hogy kihatással lett legyen a párbér címén ismert jogi intézmény megalakulásaira is. Ezt én nemcsak nem látom kizárva, de egyenesen valószínűnek tartom. Az igen természetes, hogy a domináló jogi intézmény adja meg a többieknek is a jellegét.”⁶⁹ Kováts teljes egyértelműséggel vonta kétségbe a párbér személyi jellegét, s Timon erre vonatkozó fő argumentumáról úgy vélekedett, hogy az „uxorati”-akra vonatkozó hivatkozás a párbér dologi természetét nem rontja le. Kováts kétségbevonta Timonnak az 1802-es generalis conscriptióról adott következtetéseit is. Kováts végül hangoztatta: a párbér elbírálása nem a közigazgatási, de a rendes bírói útra tartozik oly mértékben, hogyha „... még nálunk a közigazgatási bíróság egész intézménye léteznék is, a rendes bíróság volna az, amely egyedül lenne hivatott ítélni”.⁷⁰

Kováts zárómegjegyzése az volt, hogy „... a szerző történelmi intézményeket modern szemüvegen át néz, mitől pedig munkája több helyén kifejezetten óvja az olvasót”,⁷¹ amelyben a bíráló Timonnak nyilván nemcsak módszertanát kritizálta.

Timon annyira fontosnak tartotta válaszában közlését, hogy egy folyóirat hasábján szembajára hivatkozva mentette válaszában késését.⁷² A válasz végül is ugyanabban az évben elkészült. Timon semmiben sem volt hajlandó engedményt tenni, válaszai inkább érvelési apparátusának gyengeségét emelték ki. Így például Kovátsnak a magánjogi megközelítés elnagyoltságára vonatkozó megjegyzésére ezt válaszolta: „... én a párbérintézményt kezdettől fogva mindvégig közjogi intézménynek tekintvén, könyvemben magánjogi levezetések elő sem fordulhatnak”.⁷³ Timon úgy értékelte Kováts bírálatát, hogy az nem bizonyította ugyan a párbér civilis természetét, csupán néhány általános megjegyzést tett a párbér közjogi természetére ellen.⁷⁴ Timon válaszában ismét kitért a canonica visitatiókra a párbérral kapcsolatos értékelésére, s hangoztatta — könyve tételét ismételve csupán —, hogy a visitatio canonica „... a párbérszolgáltatásokra irányuló jogszokásoknak írásba foglalása, közhatalos megállapítása”.⁷⁵ Timon a jobbágy-civilisztika feldolgozatlanosságára utalva utasította vissza azt a megjegyzést, amely ennek hatását determinánsnak mondotta.⁷⁶ Rendkívül érdekesek voltak Timon zárószavai. Timon itt a párbérviták hatásköri kérdéseiről szólva szinte a cui prodest kérdésre válaszolva írta le véleményét. „Részemről mit sem tartanék veszélyesebbnek az alsóbb papság vagyoni egzisztenciájára nézve, mint azt, hogy a történelmi jogfejlődéstől eltérve a párbérviták bírói útra tereltessenek. Ez annyi volna, mint a közigazgatási végrehajtás elejtése. Ha a párbér magánjogi természetű, magánjogi címen nyugvó szolgáltatás, akkor az közigazgatási úton végre nem hajtható, a szolgáltatás megtagadása esetén mindenkor a bírói

⁶⁸ Kováts Gyula: A párbér Magyarországon, jogtörténeti fejlődése és jelen állása szerint. Magyar Igazságügy, 1885. 254. l.

⁶⁹ Kováts Gyula: A párbér Magyarországon. 255. l.

⁷⁰ Uo. 255, 257—260, 266, 268. l.

⁷¹ Uo. 269. l.

⁷² Magyar Igazságügy, 1885. 383. l.

⁷³ A párbér jogi természete 4—5. l.

⁷⁴ Uo. 7. l.

⁷⁵ Uo. 8—9, 10. l.

⁷⁶ Uo. 17. l.

segélyt kell igénybe venni . . . És hová vezetne az a gyakorlati élet szempontjából, ha a lelkészeknek minden szolgáltatás megtagadása esetén a bíróságot kellene igénybe venni, ha a szolgáltatásra kötelezett népnél köztudottá válnék, hogy a lelkész csak per útján valósíthatja meg párbérigényét . . .” — írta.⁷⁷ Kováts Gyula — most már Timon válaszára is visszatérve — később részletekbe menően is kifejtette álláspontját. A vita újabb menetében természetesen sok érv ismétlésére is sor került, de Kováts Gyula újabb megközelítésekkel is kidolgozottabbá tette véleményét. Így például szinte telitalálatnak minősülő argumentuma volt Timonnal szemben az, hogy ha a párbér a más felekezetűek irányában csupán közjogi teher lett volna, akkor ezt a kérdést az 1790—91-es törvényhozás azonnal meg tudta volna oldani. „A párbérintézmény szívósságát nálunk semmi sem magyarázza meg hathatósabban, mint az, hogy magánjogi címre helyezkedik vissza” — írta Kováts Gyula.⁷⁸ Kováts sorra vette Timonnak a közigazgatási út „előnyeiről” írott nézetét is. Elismerte, hogy a párbérnek közigazgatási úton történő érvényesítése sok előnnyel járhat, de ez az 1869: 4 tc. rendelkezéseit figyelembevéve — alkotmányellenes.⁷⁹ Kováts Gyula hangvétele a vita második menetében már elég élessé vált. Nem elégedett meg a párbér keretein belül hangoztatott megjegyzésekkel, de általánosabb igénnyel is bírálta Timont.⁸⁰ Megvitátást kapott a kuria polgári teljes ülésének két idevágó határozata is,⁸¹ amelyeknek a közigazgatási út kérdésére vonatkozó részéről Kováts úgy vélekedett, hogy a kuria elvi döntés helyett inkább modus vivendit keresett. Kováts nézete szerint a kuria a párbért nem nyilvánította egyértelműen közjogi természetűnek, azt mint magánjogi intézményt is elfogadta. Kováts helytelenítette a kuria állásfoglalását, szükségesnek vélte a döntvény revízióját.⁸² Kováts viszontválaszának érdekessége volt az, hogy korábbi szinte kizárólagos tételejogi érvelése egyre inkább történeti jellegűvé vált. „ . . . a magyar történelmi jogfejlődés szerint ahhoz kétség sem férhet, hogy a párbér intézménye magánjogi alapon áll . . . A párbér intézményét a múltból örököltük át, úgy vagyunk vele, mint sok történelmi intézménnyel, melyet már alig értünk meg. A tiszta, a meg nem hamisított történelmi ismeret kell hozzá, hogy velők bánni tudjunk, különösen akkor, midőn végső vonaglásukat szenvedik” — írta.⁸³ Ez azonban nem vált abszolútummá. Dogmatikai fölényét mindvégig megtartotta Timonnal szemben.⁸⁴ Kováts Gyula a vita célkitűzését a maga részéről így fogalmazta meg: „ . . . az utolsó évtizedben érvényesült az, hogy a protestánsok az 1790—91: 20. tc. mentesítő rendelkezése dacára párbér fizetésére lettek szorítva. Ez ellen az álláspont ellen küzdött úgy Timon, mint én. Ezt a küzdelmet Timon úgy vetette fel, hogy bennem komoly aggodalmak támadhattak amiatt, hogy mert túllótt a célon a protestánsok igazsága is veszendőbe talál menni. Egyrészt ezért tettem azt, hogy tollat vettem a kezembe. Azt hiszem, hogy a protestánsok igazságát legalábbis kimutattam úgy, mint Timon, ki csak annyiban akarja a protestánsok mentességét elismerni, amennyiben az ő ujdonatúj teóriájának van igaza . . .

⁷⁷ Uo. 32. 1.

⁷⁸ *Kováts Gyula*: A párbér jogi természete. Bpest. 1886. 70. 1.

⁷⁹ Uo. 97—98. 1.

⁸⁰ Uo. 102. 1.

⁸¹ Közli *Kováts Gyula*: A párbér jogi természete. 188—192. 1.

⁸² Uo. 192, 194—196, 204. 1. — Vö. még Timon cikkét, amelyben a kuria döntéseit álláspontjának igazolásaként fogadta. *Nemzet*, 1885. dec. 8.

⁸³ *Kováts Gyula*: A párbér jogi természete. 114, 118. 1.

⁸⁴ Vö. pl.: *Kováts Gyula*: A párbér jogi természete. 124—126, 129, 135—136, 147—148. 1.

Timon azzal állott elő, hogyha az ő teóriája nem találna jó lenni, hát akkor a protestánsok is menthetetlenül veszve vannak. Timon mindenáron azon volt, hogy engem oly lejtőre toljon át, ahol már csak arról lehet szó, hogy a protestánsok is fizessenek.”⁸⁵ Kováts Gyula viszontválaszában tehát nem csupán Timon álláspontját részesítette mind történeti, mind dogmatikai természetű bírálatban, de saját szerepét is igyekezett meghatározni a vitában. Kováts Gyula állásfoglalásának motivációs értelmét abban kell keresnünk, hogy ő a kérdés megoldását nem a congrua irányában kereste, s végső rációjában így a párbér magánjogi természetének hangsúlyozása révén a katolikus egyház bonifikációs törekvéseit nem részesítette jogi támogatásban.⁸⁶ Timonnak még Kováts második vitacikkének elkészítése előtt megírt zárszava már semmi újat nem hozott a vitában.⁸⁷

IV. *Timonnak a nyolcvanas években írt munkái tehát nem jelentettek előkészületeket a szintézis megírásához. Amennyiben végzett történeti feltárást — annak alkalmazott jellege miatt az semmiféle vonatkozásban nem jelenthette valamely probléma monográfikus igényű megközelítését. S ez az előzménynéküliség döntő mértékben segítette elő a szintézis kiformalódását, amelynek — amint azt már láttuk — előtanulmányát csupán a germán ősalkotmányról írt műben láthatjuk. Timon a kilencvenes években szinte semmit sem publikált. Ez összefüggött azzal, hogy miután az egyházi jogi tanszéket sem sikerült megszereznie, 1890-ben kinevezték a jogtörténet professzorává.⁸⁸ A szintézis nyilván elsősorban oktatói tevékenységében formálódott elsődlegesen, amelynek első kiadása 1902-ben jelent meg.⁸⁹ Az első kiadást hamarosan követték az újabbak. A kísérő megnyilvánulások általában érdektelenek voltak, legalább is a tudományos szintű recenziálás szempontjából, ellenben megszólaltatták azokat a nézeteket, amelyek Timon tankönyvét a legteljesebb mértékben politikai szempontból üdvözölték. Ezt a tevékenységet s legpriméribben a Budapesti Hírlap úgy üdvözölte, hogy „... a nemzeti irány győzelmében Timon Ákos nagy munkájának is része volt, mert mélyreható tudományos apparátussal igazolta nemcsak Magyarország, hanem a külföld előtt is a magyar nemzetnek hatalmas jogalkotó képességét, államfenntartó erejét, s így világtörténeti jelentőségét”. A Budapesti Hírlap cikke hallatlan primitívességgel úgy vélte, hogy Timon könyve után a külföldi tudományos élet bebizonyítottak tekinti azt, hogy „... a magyar nemzetnek ezeréves európai alkotmánya valamennyi európai népénekételesebb fejlődést mutat fel és hogy a magyar nemzetnek ez a meglepő alkotmányfejlesztése csak az angol nemzetével mérhető össze”. A cikk világosan fogalmazta meg és természetesen üdvözölte azt a teljesítményt, amelyet Timon a jogászgenerációk nevelésében végzett. Utalt az újság Timon ama koncepciójára is, hogy „... saját régiebb jogintézményeinkhez szigorúan kell ragaszkodni, s az újításokat csak annyiban szükséges alkalmazni, amennyiben ezt a nemzeti irányba való haladás okvetlenül megkívánja”.⁹⁰*

⁸⁵ Uo. 173—174. l.

⁸⁶ Timon párbérkoncepciójának forrására vö. *O. von Sarwey*: Das öffentliche Recht und die Verwaltungsrechtspflege. Tübingen. 1880. 339. l.

⁸⁷ Zárszó a párbérvitához, vö. különösen: 3—4, 6, 10—12, 14, 16, 18, 21, 24, 30, 33—34, 39—40, 52—54. l.

⁸⁸ *Eckhart Ferenc*: A jog- és államtudományi kar története. 600—602, tevékenységéről a magyar jogtörténet hegemonná tételéről: 594, 609, 614, 618—620. l.

⁸⁹ Magyar alkotmány- és jogtörténet. Tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére. Bpest. 1902 (a továbbiakban: Szintézis).

⁹⁰ Budapesti Hírlap. 1906. nov. 18. — Lásd még: Budapesti Hírlap, 1904. okt. 2.

A Budapesti Hírlap — a Rákosi Jenő, Beksits Gusztáv, Hoitsy Pál-féle ultranacionalista csoport sajtóorgánumának — recensense világosan fogalmazta meg azt, hogy Timon saját szakterületéről hogyan kísérte tankönyvével a csoport politikai nézeteit, de célkitűzéseit is. Nem kívánjuk most is itt elemzés tárgyává tenni Timonnak a kapcsolatait e csoporttal, a gondolati import—export kérdéseket, csupán azt kívánjuk rögzíteni, hogy Timon e csoport koncepciójával maradéktalan szinkronban készítette el szintézisét.⁹¹ Rendkívül jellemző volt az is, hogy a jogi szakfolyóiratok is hasonló fogadtatásban részesítették Timon tankönyvét. E megnyilvánulások általában a Timon—Balogh vitában is állást foglaltak — természetesen Timon mellett.⁹² Hasonló hálóban mozgott Nagy Ernőnek a tankönyv második kiadása alkalmából írt recenziója is. Nagy Ernő elfogadva azonnal az angol—magyar analógiát, így értékelte Timon művét: „... azt hisszük, hosszú időn keresztül vezetni fog a szakirodalomban, mert a kívánatos további fejlődés áramlatai foroghatnak körülötte anélkül, hogy alapjában megingathatnák”. Nagy Ernő a szerző „elégé nem méltányolható jótulajdonságaként” értékelte azt, hogy minden mellékszempontot távol tart művétől, „valóban az igaz kiderítésére tör”. Nagy Ernő a tankönyv legjobb részének a szentkorona államszervezetről írottakat tartotta. „... a szent korona tana a tudományra általában is érdekes, mert annak bebizonyítására szolgál, hogy azoknál a népeknél, hol a közjogi érzés erősebb és tisztább volt, az állam személyiségének elmélete már akkor előállott, amidőn a világot még elméletek nem vezették . . . igaz, hogy a szent korona elmélete a régi magyar jogtörténeti irodalomban is szerepelt, valamint, hogy Hajnik és mások — Ipolyi Arnold — annak jogi jelentőségét tudták és magyarázták, de ilyen részletességgel és így keresztül vezetve a régi állam életrendjén Timon előtt senki sem tárgyalta” — írta. Nagy Ernő bírálata még további ötleteket is adott Timon számára koncepciójának a nemzetiségi kérdésben történő alkalmazásra nézve.⁹³

Timon tankönyve szinte koncepciója néhány önállósítható részjogosítványának az előadására épült. A magyar jogfejlődés specifikuma s ezzel szorosan együtt a koronatan, az alkalmazott nacionalizmus, a nyugati analógiák, a történelmi jellegű joganyag kortársi szerepének fontossága, az időnként már mitológiai megközelítés karakterizálta elsődlegesen tankönyvét. Sajátos és ellentmondásos formában jelentkezett a német nacionalista jogtörténetírás egyes elemeinek akceptálása, illetve bizonyos területeken azok visszautasítása. A szintézis alig tartalmazott faktografikus jellegű megállapításokat, azok elsősorban a szűkebb értelemben vett jogtörténet előadásánál jelentkeztek. A szintézis bevezetése teljes egyértelműséggel fogalmazott, s szinte captatio benevolentiae volt a magyar társadalom egyes rétegei és csoportjai felé. „... amely népeknél legtökéletesebbek a társas együttlét alap-

⁹¹ Vö. Hanák Péter: A dualizmus válságának elmélyülése a XX. sz. első éveiben. Bpest. 1955. 19. l. — Szekfü Gyula: Magyar történet. V. Bpest. 1936. 584—586. l. — Szekfü Gyula: Három nemzedék. Bpest. 1922. 428. l. — Gratz Gusztáv: A dualizmus kora. Bpest. 1934. I. köt. 370—375. l. — Sikabonyi Antal: Rákosi Jenő, a publicista. Bpest. 1930. — Lásd még Rákosiról Klebelsberg Kunó előszavát Művei kiadásához: I. Bpest. é. n. VII—XIV. l. — Kalmár Antal: Beksits Gusztáv történet- és közjogírása. Kalmár könyvét az ügyvészség elkobozta. Lásd: Jogállam, 1902. 838—842., a csoport tagjainak működésére lásd Hoitsy Pál: Nagymagyarország. A magyar történet jövő századai. Budapest, 1902. — Beksits Gusztáv: Mátyás király birodalma és Magyarország jövője. Bpest. 1905. — Rákosi Jenő igen nívótlan memoárjaiból lásd: Művei. Bpest, é. n. II. 115, 124, 130—131, 181—183. l. Rákosi Jenő 1902-ben még színművet is írt A szent korona varázsa címmel.

⁹² Vö. Magyar Közigazgatás, 1904. dec. 4. — Ügyvédek Lapja. 1904. okt. 8.

⁹³ Jogállam. 1904. 555—559. l.

elemei és tényezői, ugyanazoknál legtökéletesebb lesz az azokat szabályozó jogélet. A történelem tanulsága szerint minden egyes államalkotó népnek vagy nemzetnek megvan a maga nemzeti sajátossága és egyénisége által jellemzett társadalmi jogi élete és azzal kapcsolatosan fejlődött jogélete” — írta.⁹⁴

Az „ősi államszervezet” problematikájának már a megközelítése is jelezte az előregyártott elemek kitöltésére irányuló törekvést. Timon egyrészt leszögezte, hogy az „ősi államszervezet és jogrend” ismerete azért fontos, mert „... ebben tükröződik vissza leghívebben a magyar nép jogalkotó szelleme, nemzeti egyénisége”, másrészt azt hangoztatta, hogy a későbbi jogintézmények már nem ennyire tisztán magyar jellegűek, sok mindent recipiáltak, de ez nem volt olyan jellegű, hogy a magyar köz- és magánjogi szervezet elvesztette volna eredeti jellegét, nemzeti sajátosságát.⁹⁵ Már jeleztük, hogy Timon koncepciójában fontos helyet kapott a nemzetségi társadalom viszonyainak idealizálása. Ez azonban nem csupán abban jelentkezett, hogy az absztrahált értelemben felfogott és erősen adaptált nemzetségi társadalom jellemzőit Timon állami keretek közé illesztette, de abban is, hogy a törzsszervezet viszonyaiban már közjogi köteleket fedezett fel.⁹⁶ A vérszerződés már „egységes nemzetté válást” jelölt számára.⁹⁷ A vérszerződéssel kapcsolatos forráskritikai elemzéseit csupán megdöbbenéssel olvashattuk.⁹⁸ A honfoglalásnak így Timon teóriájában nem jutott nagy szerep, csupán annyi, hogy a Kárpátmedencében talált földrajzi tényezők „kiválóan alkalmasak voltak erőteljes kultúrképes állam létesülésére”.⁹⁹ Hallatlan primitívséggel közelítette meg a szláv kérdés politikumát. Timon azt állította — megtagadva a szlávoktól az államalkotó képességet —, hogy a Kárpátmedencében nem voltak a lakosságnak oly elemei, melyek „... mint azelőtt uralkodó nemzet igényvel bírtak volna kitűnő jogi helyzetre. Hazánk új rendezésében nem volt alkalom, sem nem ok arra, hogy a honfoglaló magyarok az új ország régi alattvalói érdekében, a jognak és a rendnek azt a dualizmusát létesítsék, amely a germán államoknak egyik lényeges jellemvonása”. Timon úgy ábrázolta az itt talált lakosság és a honfoglaló törzsek viszonyát, hogy ezt a magyarokkal szemben kialakított viselkedésük következményeivel hozta kapcsolatba.¹⁰⁰

Timon sokszor alkalmazott modernizálásainak egyikét használta fel a törzseket egységes egészévé tevő „nemzeti közkötelék” jogi természetének kommentálásánál. „A nemzeti kötelék megfelel a mai modern államban fennálló állampolgári köteléknek” — írta.¹⁰¹ Nyilván német jogtörténeti studiumai alapján nyert megállapítást az, hogy az állami főhatalom birtokosa a politikailag szervezett nép, a nemzet, s így a szuverenitás népi vagy nemzeti jellegű — „miként a germán ősalkotmányban”.¹⁰² Timon az „ősi államszervezetet” demokratikusnak minősítette, mert „... a szuverenitás, a főhatalom sem nem egy személyt, sem nem többeket illet, hanem az összeseket, a politikailag jogozott népet a maga összességében”. A Taktika egyik kitételéből minden habozás nélkül

⁹⁴ Szintézis. 2. 1.

⁹⁵ Uo. 17—18. 1.

⁹⁶ Uo. 32, 34—36. 37. 39—40. 1.

⁹⁷ Uo. 42. 1.

⁹⁸ Uo. 45. 1.

⁹⁹ Uo. 45. 1.

¹⁰⁰ Uo. 47—48. 1.

¹⁰¹ Uo. 49. 1.

¹⁰² Uo. 50. 1.

vonta le azt a következtetést, hogy a nép a nemzetgyűlésen ön maga intézkedik a közügyekről. Timon odáig ment a modernizálás lehetőségeinek felhasználásában, hogy még a hatalmi ágak elválasztásának elmélete is argumentummá vált előadásában.¹⁰³ A modern értelemben vett autonómia problematikája is visszavetítés tárgyává vált, amikor azt hangoztatta, hogy „... a törzsek önálló hatásköre megmaradt mindazokra az ügyekre, melyeket nem tekintettek nemzeti, állami közügyeknek és amelyek ehhez képest nem tartoztak a nemzetgyűlés elé”.¹⁰⁴ Sokszor megfogalmazott ceterum censeo-ját Timon az „ősi államszervezet” viszonyainak leírásában úgy fogalmazta meg, hogy az akár a Budapesti Hírlap vezércikként is megjelenhetett volna: „... a magyar népet történeti fellépésétől kezdve napjainkig erőteljesebb közjogi irányú felfogás jellemzi és különböztette meg a germán népektől. A magyar nép nem lelkesedett egyénért, vagy egyénekért, hanem lelkesedett eszméért, a közért”.¹⁰⁵ Ennek az axiómának a konklúziója az volt, hogy Timon tagadásba vette az államalakulás irányába mutató társadalmi mozgásokat újabb sajátos vonásokat hangsúlyozva, és már eleve megszürtte a feudális társadalmi tendenciák alakulását.¹⁰⁶ Ez a közjogi megközelítés határozta meg „az ősi birtokrend” jellegéről tett közléseit is.¹⁰⁷ Az államalapítás kérdéseiben szintén azt hangsúlyozta Timon, hogy Istvánnak „... egy olyan államszervezetre kellett gondolnia, mely a magyar nép gondolkodásmódjának jobban megfelelt, mely a magyar nép közjogi érzéséhez közelebb állott”, s erre a legalkalmasabb példa a károlyi frank monarchia volt.¹⁰⁸

A történeti anyag teljesen kiszorult Timon könyvéből, publicisztikai szintű kommentárját adta csupán a történetnélküliségen megszürt közléseknek akkor is, amikor a királyi hatalom adományozásait értékelve azt állította, hogy ezek nálunk hűbéri viszonyt nem létesítettek.¹⁰⁹ A korafeudális uralkodó hatalmi körét is korlátozni kényszerült, mert csak így lehetett az „ősi nemzetgyűlést” a nemzet tudatára appellálva megmenteni. „A nemzetben élő azon tudat, hogy a király a nemzetgyűléstől nyerte hatalmát s hogy a királyság tulajdonképpen a vezéri tisztség örököse, míg egyrészt fenntartotta és továbbfejlesztette, addig másrészt biztos korlátját képezte ha nem is jogilag, de tényleg a királyi hatalomnak és lehetetlenné tette annak önkényeszerű gyakorlását” — írta.¹¹⁰ Szinte a végtelenség érzését kelti az olvasóban Timonnak a számára is rendelkezésre álló konkrét tényanyag koncepciózus leküzdésének sorozatprodukciója. Kétségbe vonta a senioratus létezését, tagadta a királyválasztási jog érdekében a trón öröklésének elvét.¹¹¹ Amikor a történeti valósághoz közelkerülve a királyi hatalom gyengüléséről beszélt, az okot a hűbéri állameszmék behatásában jelölte meg.¹¹² Véleménye szerint a magyar királyi hatalom „... nem tisztán közjogi, hanem, mint a nyugati államokban magánjogi alapon nyugvó hatalom is”, amely magánjogi jellegzetesség egészen a koronatan kialakulásáig tartotta magát.¹¹³ Az Aranybulláról adott értékelése nyilván egyszerű át-

¹⁰³ Uo. 50—51, 55. l.

¹⁰⁴ Uo. 61. l.

¹⁰⁵ Uo. 62, 90. l.

¹⁰⁶ Uo. 63. l.

¹⁰⁷ Uo. 64—67. l.

¹⁰⁸ Uo. 91. l.

¹⁰⁹ Uo. 95. l.

¹¹⁰ Uo. 99. l.

¹¹¹ Uo. 100—101. l.

¹¹² Uo. 104. l.

¹¹³ Uo. 104—105, 152—153. l.

vétele volt a korábban teljesen kiformált nézeteknek.¹¹⁴ Ismét magyar specialitásként ábrázolta a III. Endre-féle „tanácstörvényt”, s ezzel kapcsolatban azt hangoztatta, hogy „... Angliának ezen korban hozott tanácstörvényei messze mögötte maradnak a III. Endre féle tanácstörvénynek, mert a királyi tények érvényét nem kötik a tanács hozzájárulásához”.¹¹⁵ Vulgáris képet rajzolt Timon az udvari tisztségek genezisééről is, nem tett különbséget az egyes udvari méltóságok megjelenésének ideje között, csupán azt hangoztatta, hogy az udvari tisztségek egy része „... mindinkább közjogi jelentőséghez jut”.¹¹⁶ A székesfehérvári törvénynapok értékelésében nem volt nehéz felfedeznünk a koronatan antedatálását.¹¹⁷ Igen plasztikus bepillantást engedett Timon műhelyébe egy érvelése, amely egy angol analógia lehetőségét háritotta el a Monfort-parlament és az 1267: 8. tc. vonatkozásában. „E felfogás . . . téves — írta Timon —, mert a fentebb idézett rendelkezés korántsem szünteti meg a nemzet szabad tagjainak, a nemeseknek megjelenési jogát, nem helyezi képviselői alapra az országgyűlést, hanem csakis könnyíteni akar a megjelenési kötelességen.”¹¹⁸ Timon tehát egy egyediként hangoztatott tétel érdekében — amely a korafeudális törvényhozást nem csupán előrekeltette, de annak kontinuitását is bizonyítottnak tekintette a misztikus korai „országgyűléssel” — nem fogadta el a nyilván éppen olyan abszurd összehasonlítást. Timon teljes felkészületlenségét, az eleve kialakított praemissák fölényét a racionalisabb, és adattisztelőbb analízisekkel szemben mutatta Paulerrel folytatott polemijája is.¹¹⁹ A városok keletkezésében is olyan jelenségsort fedezett fel, „... melynek hasonmását egyik európai állam jogfejlődésében sem találjuk meg teljesen, mert nálunk a városi szabadság kifejlődését nem előzte meg, úgy mint a nyugati államokban, a hűbéri államszervezet”.¹²⁰

A korai magyar városfejlődés társadalmi vonatkozásait nem csupán idealizálta, de a kérdésnek inpopulációs megközelítésével a német történetírás eredményeit némiképp átvette — ami megint csak arra utalt, hogy Timon saját koncepciójának következetes végigvitelére sem volt elég tehetséges.¹²¹ A földesúri hatalom kialakulásának kérdéseiről szólva volt bizonyos tárgyyszerű megközelítése az immunitásokat illetően, de ez is azonnal illuzórikussá vált annak hangoztatásával, hogy „... a földesúri hatalom abban különbözik a tartományúri hatalomtól, a tartományi fenségtől, hogy a földesúri hatalom kútforrását a királyi hatalom képezi és azzal szemben a királyhoz lehet fellebbezni . . .”¹²² Az egyedi magyar fejlődés illúzióját szolgáltatta meg Timon akkor is, amikor a nyugati jogfejlődés partikuláris jellegét szembeállította a magyar jogélet egységes irányával. A nemzeti társadalom idealizált képének előrevetítése szintén jelentkezett abban a megfogalmazásban, hogy Magyarországon „... a jog nem alkotható a hatalom, hanem csak a nép közmeggyőződése, illetve az ezen meggyőződést tanúsító gyakorlat által . . .”, s arra hivatkozott, hogy

¹¹⁴ Uo. 107—108. l.

¹¹⁵ Uo. 108—109, 156. l.

¹¹⁶ Uo. 153—154. l.

¹¹⁷ Uo. 174—175. l.

¹¹⁸ Uo. 176. l.

¹¹⁹ Uo. 179—180., vö. Századok. 1879. 111. l.

¹²⁰ Uo. 195. l.

¹²¹ Uo. 286—287, 290, 292. l.

¹²² Uo. 205. l.

a királyi dekrétumokat is consuetudoként értelmezték.¹²³ A szokásjog fokozott szerepre állításának funkciói világosak: nemcsak Werbőczy-interpretációról volt itt szó, hanem a „demokratikus” államfejlődés „tényének” vélt bizonyításáról is.¹²⁴ Ez különben Timonnak gyakorta alkalmazott bizonyítási eszköze — a deduktív szerkezet önállóítható formái olyan kapcsolatba lépnek egymással, hogy egyik igazolja a másikat, és szinte apparátus létezését sejtetik ott, ahol a történetiségnek még a nyomai sincsenek meg. A *ius regium* Timonnál ismét olyan jogintézményként jelent meg, mint amely a királyt nem mint hűbéri főúr magánhatalma, hanem mint az állam szuverén fejét, közhatalma alapján illeti meg. „Ebből kifolyólag az adománybirtok is éppen úgy, mint a szállásbirtok, közérdemeknek jutalma, amely csak a közkötelekekből folyó kötelesség teljesítésével jár, de magánfüggőségi hűbéri viszonyt a király és a megadományozottak között nem létesít” — írta.¹²⁵ Már említettük: a szűkebb értelemben vett jogtörténeti leírások bizonyos helyeken egy józannak tűnő megközelítésről tanúskodnak,¹²⁶ de értékeléseit Timon itt is ismert sablonjaival zárta.¹²⁷ Az Anjouk intézkedéseinek ismertetésénél és értékelésénél elsősorban arra törekedett, hogy hidat építsen a „szentkorona államszervezete” felé.¹²⁸ A *periodus* általa is akceptált hűbéri sajátosságai csupán a birtokos arisztokrácia tevékenységében jelentkeztek, az ősiség pedig sajátos köznemesi értelmezést nyerve — a hűbéri jellegzetességek leküzdésének eszközévé vált. Érvelésében talán a dualista kor „mégis mozog a föld” problémája is belejátszott.¹²⁹ S hogy milyen nagymértékben Werbőczy kommentálására szorítkozott Timon érvelése, az is bizonyította, hogy az új birtokrend szükségszerű következményét a nemesiség jogi egységének kialakulásában látta.¹³⁰ Ugyanakkor — nyilvánvaló ellentmondással — ismét egy kontinuitás hangoztatását vállalta: „... a nemeseknek ezt az egyenlő szabadságát nem az új birtokrend, nem a szentkorona fogalma teremtette, mert a szabad birtokok tulajdonosainak egyenlő szabadsága fennállott már az Árpádok korában is. A szentkorona tagságának kifejlődése ezt az egyenlőséget csak szilárdabb alapra helyezte. A nemesi szabadságnak általa újabb, határozottabb közjogi alapja támadt”.¹³¹ A Werbőczy-kommentálásnak csupán — itt végig gondolt — következménye volt a rendi értelemben vett főnemesség tagadásba vétele egészen 1608-ig.¹³² Bár később néhány korrekciót tett, amikor például a köznemesészen belül jelentkező differenciáltságról szólt.¹³³

Természetesen még számolatlanul tudnánk példákat hozni a Timon koncepciójának legsarkalatosabb részét kifejező specifikumokra. Ennek azonban további értelme nem lenne. Láthattuk, hogy Timon még a leghetetlenebb helyzetekben is vállalkozott a sajátos magyar fejlődés hangsúlyozására. Lényegében a szentkorona államszervezetről adott értékelése, s maga a konstrukció is ugyan-
ezt a célt szolgálta. Itt is újra és újra sor került annak hangoztatására, hogy

¹²³ Uo. 272—276, 286. 1.

¹²⁴ Uo. 277. 1.

¹²⁵ Uo. 328, 335, 337. 1.

¹²⁶ Uo. 378—394, 428—460. 1.

¹²⁷ Uo. 394. 1.

¹²⁸ Uo. 463—464, 471. 1.

¹²⁹ Uo. 464—467, 510—516. 1.

¹³⁰ Uo. 516. 1.

¹³¹ Uo. 517. 1.

¹³² Uo. 517. 1.

¹³³ Uo. 528—529. 1.

a szentkorona államszervezet és maga a koronatan a magyar jogfejlődés minden mást megelőző produktuma. Timon igyekezett a fejlődés konstinuitásának hangsúlyozása mellett azt is megállapítani, hogy a szentkorona államszervezetében „... az állami főhatalom nem királyi hatalom, mint a Szent István létesítette államszervezet korában, hanem a szent korona hatalma, az állami felségjogok nem királyi felségjogok, hanem a szent korona jogai, amelyek nem a király személyét illetik többé, hanem a szent koronát és attól szállanak át a királyra ...”¹³⁴

Timonnál a koronatan előadása teljesen a kidolgozott sémák szerint alakult, ha valamit ahhoz újításként tett hozzá, az csupán az volt, hogy nála a koronatan értelemezése a történeti jelleg következtében erősebben nyugodott Werbőczyn. Ennek persze megvoltak a következményei: interpretációja itt kevésbé szolgálhatott napi publicisztikai vagy akár politikai igényeknek, mint ahogy ez egyébként lehetséges volt. Werbőczy koronatanáról Timon azt állította, hogy az átruházott közhatalom eszméjét és lényegét már ő oly világosan és határozottan formulázta, „... amint azt egyik nyugati államnak, még Angolországnek alkotmányában sem találjuk”.¹³⁵ Timon a sablonok átvételét illetően erőteljesen hangsúlyozta a koronatan másoknál is modernizált jellegét a királyi hatalom alkotmányosan korlátozott voltáról.¹³⁶ Néhány helyes Jagelló-kori felismerés után¹³⁷ Timon talán a legszubjektívebb megközelítéssel így fogalmazott: „... a szent korona államszervezet határozottabb közjogi alapjánál és formáinál fogva sokkal közelebb áll az újabb államszervezetekhez, mint a hűbéri államszervezet, amely magánjogi alapon nyugvó és magánjogi formák szerint konstituált államszervezet. Éppen ezért a szent korona államszervezet sokkal tovább volt képes ellenállni az újabb állami eszmék behozatalának, mint a nyugati hűbérjellegű államszervezetek”.¹³⁸ A koronatan Timonnál — már könyvének időbeli leszűkítettsége miatt is — nem fogalmazott meg a dualizmus politikai érvelése számára közvetlen tételeket, ilyenek csak igen halkán nyertek hangsúlyozást. Timon például 1687-ről szólva azt állította, hogy „... a nemzet korlátolt választási jogáról is lemondott, de azért az öröklés jogán álló király is a szentkoronától nyeri törvényes hatalmát”.¹³⁹ Ismét egy semmit és sokatmondó modernizálásként tűnt fel Timonnál az, hogy V. László, Mátyás és II. Ulászló trónralépésük alkalmával tett ígéreteire utalva állította, hogy, „... megerősített nyert azon alkotmányjogi tételünk, hogy az adómegajánlás joga a szent korona tagjait, az országgyűlést illeti meg”, és ezt a budgetjoghoz hasonlította.¹⁴⁰ Timon a Jagelló-kori politikatörténet mozgásait teljesen figyelmen kívül hagyva fedezte fel sorra a szentkorona államszervezet lényeges konstrukcióit. Így például tényleges összefüggéseiből kiragadva „alkotmányosította” az 1504-es törvényhozás ama konkrétumát, amely megtiltotta a megyéknek, hogy az országgyűlés consensusa nélkül adózzanak a királyi hatalomnak.¹⁴¹ Bizonyos kérdések megválaszolásánál Timon olyan alapról adott feleletet, amely teljes azonosulást fejezett ki a Jagelló-kori köznemes pártnak most már nem csupán ideológiájával, de leggyakorlatibb

¹³⁴ Uo. 473. 1.

¹³⁵ Uo. 473. 1.

¹³⁶ Uo. 474. 1.

¹³⁷ Uo. 477—479. 1.

¹³⁸ Uo. 479. 1.

¹³⁹ Uo. 489. 1.

¹⁴⁰ Uo. 570—571. 1.

¹⁴¹ Uo. 571. 1.

politikájával is.¹⁴² Amikor Timon államtörténetírása leszűkült a szentkoronatan előadásában a Jagelló-kori köznemesi ideológia és illúziók szinte közvetlen újrafogalmazására, akkor csupán egy logikus lépést jelentett annak rögzítése is, hogy „... kétségtelen történelmi tény, hogy már a XV. század eleje óta mind élesebb politikai ellentét fejlődött ki egyfelől az egyházi és világi főurak, a birtokarisztokrácia, másfelől a kisebb birtoki nemesek, a köznemesek között. Az előbbi képviselte a nyugathoz simuló, a külföldi szövetséget kereső, az utóbbi a kizárólagos nemzeti irányú politikát...”¹⁴³ Az 1526 utáni állam- és jogfejlődés bemutatását Timon szinte teljesen elkerülte. Már láttuk, hogy a főnemesség létrejöttét egyértelműen kapcsolta 1608-hoz, az újabb fejlődésben csupán a megyék szerepére utalt, s itt újból egy igen enyhén fogalmazott megállapítással érintette a Mohács utáni együttélés Szekfű szavaival „közjogi radikalizmusának egy vonatkozását.”¹⁴⁴ Timon a szentkorona államszervezet egyik legsajátosabb vonását — a korona tagjainak egyenlőségéről — a megyei követküldésben fedezte fel.¹⁴⁵ A Jagelló-kor köznemesi pártjának ideológiáját és politikáját abból a nézőpontból is demokratikusnak minősítette, hogy valószínűsítette a Tripartitum törvénné válásának elmaradásában a főúri akciót „... és pedig azért, mert a munka demokratikus iránya a főurak és a köznemesek jogegyenlőségének a nemesi rend egységének érvényre emelésére törekedett”.¹⁴⁶ Timon természetesen a nádori törvények jellegét illetően vitatkozott Fraknóival, hiszen az ő álláspontját nem lehetett összeegyeztetni a nádor funkciójának fokozott jelentőségével a timoni koncepcióban.¹⁴⁷

Timonnak a szentkorona államszervezetére vonatkozó megállapításaiban ugyanazokat a sajátosságokat fedezhetjük fel, amelyeket rendszerének korábban már tárgyalt vonatkozásainál megfigyelhettünk. A koronatan timoni interpretálásának legfőbb és ki is fejezett célja a magyar jogfejlődés egyedi sajátosságának hangsúlyozása volt.

A tankönyv nacionalizmusának bemutatása nem érdemel különösebb figyelmet. Timon *expressis verbis* fogalmazta meg véleményét a tankönyv előszavában: „... úgy a jogtudomány irodalmi művelésénél, mint a jogi oktatás terén az önálló nemzeti iránynak kell uralkodni”. A szlávoktól nemcsak az államalkotó tehetséget tagadta meg, de még az önálló szerepet is, a magyar nyelv ugor jellegével a magyarság finnugor eredetét még nem látta bizonyítottnak. A honfoglalás végső értékelésében nem jelentett mást, mint azt, hogy „... a magyar nemzet Árpád vezetése alatt Magyarország mai területét meghódította és az ittlakó, különböző fajú, nevezetesen germán, szláv és uraltáji néptörzseket uralmának alávetette...”¹⁴⁸

Érdekes módon merültek fel Timon könyvében a nyugati analógiák. Timon könyve ugyan címében ígérte azt, hogy a magyar állam- és jogtörténetet a nyugati államok jogfejlődését figyelembevéve adja elő, ez azonban nem fedte a tényleges tartalmat. Timon — ellentétben például Király János tankönyvével — csupán analógiákkal érintette a nyugati jogfejlődés néhány intézményét.

¹⁴² Uo. 574—577. l.

¹⁴³ Uo. 577. l.

¹⁴⁴ Uo. 581—582. l.

¹⁴⁵ Uo. 594. l.

¹⁴⁶ Uo. 599. l.

¹⁴⁷ Uo. 620—621. l.

¹⁴⁸ Uo. I., 15, 25, 47. l.

A problematika expozíciója nem is ígért rosszat.¹⁴⁹ Sőt, a kérdés első jelentkezése a szintézisben elfogadhatónak tűnt.¹⁵⁰ A továbbiakban azonban az analógiák egyértelműen célt valósítottak meg, apparátust képeztek Timon már vázolt koncepciója számára. A tankönyv a germán individualisztikus felfogásból vezette le a hűbéri államszervezetet, a nyugati államfejlődés magánjogi természetét állította előtérbe, a nyugati hatásokat sterilizálta a magyar állam születésénél „... a magyar nép gondolkodásmódjával...”¹⁵¹ Az analógiák persze állhat- tak mellérendelt viszonyban is, mint például a county párhuzam.¹⁵² A magyar közjogtudomány egyik közhelyét, a Magna Charta—Aranybulla parallelitást is érintette. Megállapította, hogy több tekintetben van közöttük eltérés, a Charta inkább szerződésjellegű és fejlettebb állami életről tanúskodik. „De abban egyez- nek, hogy az egyik is, a másik is, az alkotmány alaptételeit foglalja magában, és mindegyik biztosítani törekszik a nemzet szabadságát, a nemesek politikai jogait a királyi hatalommal szemben... Ehhez képest míg a Magna-Charta csak egy célt követ, a királyi hatalom korlátozását és a rendek jogainak megvédését, addig az Arany Bulla a nemesek szabadságának s jogainak biztosítása mellett a királyi hatalmat is megszilárdítani törekszik, hogy ez a birtokarisztokrácia hatalmi túlkapasainak ellenállhasson és a köz, az állami érdekeket megvédhesse. Ennyi- ben az Arany Bulla méltán a Magna-Charta fölé helyezhető”¹⁵³ — írta. A magyar jogfejlődés előnyösebb vonatkozásait analógiák útján is érvényesítő érvelés a koronatan előadásában érte el csúcsteljesítményeit¹⁵⁴. Az alárendelő jellegű analógiák halmozása is rutinszerűségbe torkollott, az érvelés végsősoron több területen is ugyanazt állította: Magyarországon a hűbériség kategóriái nem, vagy teljesen másként jelentkeztek.¹⁵⁵ Egy mellérendelő analógiát alkalmazott Timon a magyar és angol rendi törvényhozás keletkezésének és politikai tartalmának leírásánál.¹⁵⁶ Ugyanilyen vonatkozásban szólt az állandó és a nagyobb királyi tanácsról.¹⁵⁷ Az angol alkotmányfejlődés problematikáját különben Timon alig ismerte, legfeljebb német közvetítéssel tudott e kérdésekhez hozzáférni.¹⁵⁸ Igaz, egy intézménynél elismerte, hogy az megelőzte a magyar viszonyokat — amikor a rendi monarchia igazgatási dualizmusából minden mérlegelés nélkül levezette a parlamentáris kormányzatot.¹⁵⁹

Timon tankönyvében súlyt kapott a történeti jellegű joganyag nem tör- téneti felhasználásával kapcsolatos ismert nézete is.¹⁶⁰ Timon kritikátlansága időnként már a tudománytalanság ad absurdum jellege miatt szinte mitológiai leírásokat eredményezett a tankönyvben. Egy helyen például ezt írta: „... a hunok vetették meg a turáni népek hatalmának alapjait a Kárpátok alján és az ő itteni szereplésük, politikai és katonai szervezetük hagyományai alighanem nevezetes tényezők voltak a későbbi avar és magyar uralom létesítése tekinteté-

¹⁴⁹ Uo. 4. 1.

¹⁵⁰ Uo. 81. 1.

¹⁵¹ Uo. 87—89, 91. 1.

¹⁵² Uo. 192. 1.

¹⁵³ Uo. 282. 1.

¹⁵⁴ Uo. 476—477. 1.

¹⁵⁵ Uo. 518. 1.

¹⁵⁶ Uo. 569. 1.

¹⁵⁷ Uo. 606. 1.

¹⁵⁸ Uo. 609—610, 612. 1.

¹⁵⁹ Uo. 612. 1.

¹⁶⁰ Uo. I—II. 1.

ben”.¹⁶¹ Ez a sajátosság jelentkezett akkor is, amikor Timon a Kézai-krónikát tekintette a legfontosabbnak az elbeszélő források között, s ezt részben azzal is indokolta, hogy „... ezen krónika a magyarokat a hunok közvetlen udótainak tartja”.¹⁶²

A német jogtörténetírás hatását Timonnál a gerinán ősalkotmányról írott munkájával kapcsolatban már érintettük.¹⁶³ A német jogtörténetírás eredményei a szintézisben egyes vonatkozásokban közvetlen átvételként jelentkeztek, máskor pedig találkozunk Timon elutasító megjegyzéseivel is.¹⁶⁴

Timon tankönyve tudományos apparátusában csupán újrafogalmazta azt, hogy a szerző a magyar jogtörténetnek nem volt monografikus értelemben a kutatója. Forrásapparátusa okleveles anyagon meglehetősen szegényes, ötlet-szerű, nyilvánvalóan a könyvészeti utalások alapján készült. A magyar történet-tudomány eredményeit sem hasznosította kellő mértékben, nagyjából ismerte a kutatások irányait, de tényközléseikkel szemben makacsul ellenállt. Ez még fokozottabban jelentkezett a tankönyv későbbi kiadásáiban.¹⁶⁵

Csupán mint könyvészeti érdekességet említjük meg, hogy Timon tankönyvéből is készült compendium-kiadás.¹⁶⁶

V. Timon Ákos a tankönyv megalkotása után már alig publikált, ezt a tankönyv újabb és újabb, de nagyjából változatlan kiadásai pótolták.

Timon még 1900-ban, tehát tankönyve közreboicsátása előtt előszót írt tanítványának, Schiller Bódognak a könyvéhez.¹⁶⁷ Timon előszavában vázolta koncepciójának leglényegesebb nézeteit, erőteljesen hangsúlyozta az államalkotó népek jogfejlődésének Volksgeist megfogalmazására emlékeztető sajátosságait. Kiemelte a jogtörténeti iskola győzelmének jelentőségét a nyugati államokban „... az előbb uralkodó észjogi vagy természetjogi iskola felett”, és sürgette azt, hogy „... ezen győzelemnek be kell következnie minálunk is”.¹⁶⁸

Timonnak még egy szereplése volt, amely Schiller Bódog tevékenységéhez kapcsolódott. Schiller 1908-ban — válaszolva Szende Pál Werbőczy-tanul-

¹⁶¹ Uo. 12—13. l.

¹⁶² Uo. 22, 25—26, 45—46. l.

¹⁶³ E problémát természetesen még tisztázni kell, de úgy véljük, hogy ennek megoldása Magyarországon könyvészeti szempontból nem látszik biztosítottnak.

¹⁶⁴ Szintézis. 4, 86, 286. l.

¹⁶⁵ Ezekről csupán annyit kívánunk megállapítani, hogy a tankönyv mindvégig megtartotta az első kiadásban nyert felosztását, rendszerét. Bővítése sem vált a tankönyv előnyére, lásd pl.: 3. kiadás. Bpest. 1906. Viszont több volt gusztustalanságnál az az öntömjénezés, amelyet Timon egyes külföldi recenziók ismertetése kapcsán tankönyvébe felvett. A Steinackernak adott választ később tankönyvébe is felvette, amelyet a Brunner-emlékkönyvben is körvonalazott. Vö. 6. kiad. Bpest. 1919. 512—533. l. és Die Entwicklung und Bedeutung des öffentlichen Begriffs der Heiligen Krone in der ungarischen Verfassung. Festgabe für Heinrich Brunner. 1910. Timon Steinackernak, illetőleg egyéb bírálóinak adott válasza rendkívül lapos volt, ellentmondást igyekezett kimutatni a bírálók között, s azt állította, hogy „... az elméletem ellen intézett támadásoknak nincsen komoly, tudományos alapjuk”. Vö. még: *Timon Ákos: A magyar alkotmány és jogtörténet művelése. Jogtudományi Közöny, 1917. 29—30. l. — Jogállam. 1911. 175—176. l.*

¹⁶⁶ *Jogi compendiumok gyűjteménye. XXI. A magyar alkotmány és jogtörténet compendiuma. Írta: i. K. G. 1905.*

¹⁶⁷ *Schiller Bódog: Az örökös főrendiség eredete Magyarországon. Bpest, 1900. Schillerről lásd: Degré Alajos: A magyar jogtörténetírás keletkezése és fejlődése a dualizmus korában. 305—306. l. — Timon nekrológiát Schillerről lásd: Jogállam, 1914. 230—231. l.*

¹⁶⁸ *Schiller Bódog: Az örökös főrendiség eredete Magyarországon. 7—8. l.*

mányára — foglalkozott a Hármaskönyv „egyik állítólagos főforrásával”. A kérdés megvitatásában Timon és Gábor Gyula is részt vettek. Gábor Gyula hozzászólásában még Timont is túllicítálva külön tanszék felállítását sürgette, amelynek tárgyalási anyaga a Tripartitumra épülne. Gábor Gyula a kérdést a civiljogi kodifikációhoz kapcsolva aktualizálta. Timon elsősorban Gábor Gyulának Werbőczyt aposztrofáló megállapításával foglalkozott. Nem fogadta el Gábor Gyula állítását, hogy az egyetemi oktatásban nem kap kellő súlyt a Hármaskönyv. „... erre vonatkozólag csak azokra a támadásokra akarok utalni, amelyekkel sokan, akik lekicsinylik, vagy éppen tagadják a nemzeti tradíciókban rejlő erőket, bennünket egyetemi professzorokat illetnek, amiért dohos, elavult tanokat praelegálunk és sokszázados haszontalan lim-lomot konzerválunk” — mondotta Timon, aki elismerte, hogy a Hármaskönyv magánjoga legnagyobb részében a múlté. Élőnek tekintette azonban közjogát, s különösen a koronatan anyagát.¹⁶⁹

Timonnak a szintézis kiadását követő tevékenysége ismét vitát provokált. Timon 1904-ben elérkezettnek látta az időt az európai egyetemes jogtörténet című kollégium végérvényes törléséhez. Elképzeléseit a Jogállam számára fogalmazta meg.¹⁷⁰ Megszokott nagyképűségével jelentette ki, hogy „... tudományos meggyőződésem szerint, amelyet immár csaknem 30 éves kutatásaimra alapítok, a jogtörténet tanítása és tudományos művelése Magyarországon a jövőben csakis ama irányelvek, ama módszer és rendszer alapján történhetik sikeresen, amelyet idevágó könyvemben érvényre emelni törekedtem”. Álláspontjának argumentálása novumot nem tartalmazott. Hivatkozott a magyar nép ezeréves nemzeti és állami önállóságára, az államalkotó népek sajátosan fejlődött jogéletére, és a másik oldal állásfoglalását eleve olyannak minősítette, ami túllent a diszkreditáláson, szinte dikszkriminatív jellegű volt. Cikkében több vonatkozásban filológiai értelemben is megismételte tankönyvének szavait. Cikkét az európai egyetemes jogtörténet tanításával szemben felhozott érvekkel summázta.¹⁷¹

Timon cikkére legélesebben a büntetőjogász Balogh Jenő reagált.¹⁷² Balogh Jenő válaszát a szakjogág bizonyos történeti anyagát elég jól ismerő kutató megközelítés jellemezte, de ez is elég volt Timon érveinek lerontásához. Az eléggé személyeskedő intonáció után már a szakjogász kifogásolta, hogy mennyire érthetetlen Timon izolacionista álláspontja, amelynek alapján például érthetlenné válik az esküdtszék keletkezése, de azt is megkérdezte, hogy „... ”

¹⁶⁹ Schiller Bódog: A Hármaskönyv egyik állítólagos főforrásáról. Bpest, 1908. 97—99, 102—103, 110—113. l. — Vö.: Pester Lloyd, 1907. okt. 6. — Szende Pál a Werbőczy-cikknel átfogóbb igényvel is szolt a kortársi magyar jogtudomány általa bírált karakteréről. Lásd: Szende Pál: Nemzeti jog és demokratikus fejlődés. Klny. a Huszadik Századból. Bpest. 1911. — Timonról pl. 51. l. — Szende könyvről lásd: Jogtudományi Közlöny, 1911. 310—311. l. — Jogállam, 1911. 557—559. l.

¹⁷⁰ Az alkotmány- és jogtörténet tanítása Magyarországon. Jogállam, 1904. 441—455. l.

¹⁷¹ Uo. 441—444, 446, 448—452, 454. l.

¹⁷² Balogh Jenő: A jogtörténet tanítása hazánkban. Budapesti Szemle, 1905. 161—197. l., a vitáról lásd: Léderer Emma: i. m. 45—46. l. — Horváth Pál: Dualizmus kori jogtörténetírásunk főbb irányai. 14—15. l. — Sarlós Márton: A szellemtörténeti irány és a magyar jogtörténetírás. 97. l. Sarlós Márton álláspontját nem tudjuk elfogadni. Véleményünk szerint Balogh és Szász-Schwartz nem „a konzervatív jobboldali kormánypolitika szószólói gyanánt kerültek szembe az ellenzéki hangos nacionalizmus jogászai irányával”. Helyesebb itt a magyar jogtudomány különböző irányzataiból kiindulni, és csak azután közelíteni a probléma politikatörténeti összefüggéseikhez.

mivel bizonyítja . . . Timon úr ezen önálló és az ősi államszervezetben gyökerező, a külföldinél tökéletesebb magyar büntetőjog és perjogi fejlődést”. Balogh ráolvasta ezzel kapcsolatban Timonra saját tankönyvének közlését, amely szerint a régi magyar perjog és büntetőjog nem ismert. Balogh kifogásolta Timon tankönyvének erősen politikai jellegű recenzálását is.¹⁷³

Timon viszontválasza eléggé érdektelen volt. Újból megfogalmazta, hogy „. . . könyvem erős nemzeti öntudattal, a magyar nemzet hatalmas államalkotó és jogalkotó képességének tudatával és a forrásokon alapuló ismeretével van megírva, de szerintem az olyan magyar jogtudós, aki ezekkel az előfeltételekkel nem rendelkezik, az ne is fogjon a magyar alkotmány és jogtörténet megírásába, avagy érdemleges bírálatába”. Timon inkább saját könyvét dicsőítette, amikor azt állította, hogy könyve a büntetőjog történetéről is „. . . jóval többet és teljes önérettel mondhatom, hogy jóval tökéletesebbet nyújt, mint a legkiválóbb külföldi tankönyvek”. Még egy megjegyzése érdemel említést a törvény contra oklevél Eckhartnál is jelentkező kérdéséről. Timon Balognak válaszolva azt állította, hogy a jogtörténészeknek nem feladata azt vizsgálni, hogy a törvények egyes tételeit hogyan alkalmazták. A feladat az, hogy „. . . a régi magyar büntetőjog a középkorban minő alapelveken nyugodott és a magyar nemzet jogalkotó szelleme a nyugati behatások érvényesülése mellett milyen önálló büntetőjogi rendszert létesített.”¹⁷⁴

Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a vitához — bár Timon nevét nem említette — Szász-Schwarz Gusztáv is hozzászólt, aki nem a jogtörténeti kollégiumok kapcsán bírálta a jogtörténetírás tendenciáit, hanem elsősorban a jogtörténet erősen politizált jellegét vitatta. Szász-Schwarz úgy jellemezte a közjogi és alkotmánytörténeti kézikönyveket, hogy azokat a lélektelen tételesség és a hazafias szavalás karakterizálja. „. . . amit közjogi és alkotmánytörténeti könyveink a szent korona tanáról mondanak, az kétségtelenül becsületesen és hazafiasan van érezve, de jogi fogalom tudományos elemzésével el nem fogadható . . . több a hazafias lelkesedés, mint a jogászai analízis” — írta.¹⁷⁵

Timon — mint említettük már — a tankönyv elkészülése után alig publikált, azok is jelentéktelen megnyilvánulások voltak. 1907-ben Ferenc József megkoronázásának 40-ik évfordulója alkalmával írt egy rövidebb lélegzetű tanulmányt, amely csupán tankönyvének a koronatanra vonatkozó fejtegetéseit adta, több vonatkozásban mégcsak nem is újfelfogalmazva. A Werbőczyt „. . . a mi öreg mesterünknek” nevező tanulmány csupán annyiban ment túl a tankönyv közlésein, hogy időben túllépte a szintézis periodikáját. Timon e tanulmányát igen erős publicisztikai hangvétel és színvonal jellemezte.¹⁷⁶

E művét 9 évvel később majdnem változatlan megfogalmazásban, csupán most IV. Károly megkoronázása alkalmából, más cím alatt újra kiadta. 1907-hez képest a szöveg csupán annyiban változott, hogy többet idézett tankönyvéből, mint 1907-ben.¹⁷⁷

Timon e megnyilvánulásainál jóval lényegesebb mondanivalót hordozott a Magyar Társadalomtudományi Egyesületben a polgári törvénykönyv tervezé-

¹⁷³ Balogh Jenő: A jogtörténet tanítása hazánkban. 162—163, 168—181. l.

¹⁷⁴ Még néhány szó az alkotmány és jogtörténet tanításáról. Klny. A Jogállam 1905-ös évfolyamából. Bpest, 1905. 14, 16, 26. l.

¹⁷⁵ Szász-Schwartz Gusztáv: Jog és közjog. Jogállam, 1905. 21, 26—28. l. — A Balogh-Timon vita egy vonatkozását lásd még Jogállam. 1906. 629—631. l.

¹⁷⁶ A szentkorona és a koronázás közjogi jelentősége. Bpest. 1907.

¹⁷⁷ A szent korona elmélete és a koronázás. Bpest, 1916.

téről rendezett ankéton mondott elnöki megnyitója. *Timon soha ilyen élesen nem exponálta koncepciójának leglényegesebb vonását a feudális jellegű joganyag átmentésének számára imperatív igényéről.* Timon expozéjában méltatta a Tripartitumnak a nemzeti jogfejlődésben betöltött szerepét, hangsúlyozta, hogy a Hármaskönyvnek az utánzandó példa szerepét kell betöltenie. Timon hangoztatta, hogy a legfőbb kérdés, amelyre az ankétnak válaszolnia kell, „... az, hogy a polgári törvénykönyv tervezete mennyiben felel meg a magyar társadalom nemzeti jellegének és követelményeinek. Mennyiben tekinthető az a tervezet a miénknek, vagyis magyarnak úgy formában, mint tartalmában”. Timon azt állította, hogy az idegen jogintézmények befogadása „... a kodifikáció dacára ingadozóvá, bizonytalaná fogja tenni egész jogrendszerünket... , csak azok az újítások számíthatnak maradandóságra, csak azok képezhetik a jövőben a mi jogi szervezetünk, nevezetesen magánjogi jogrendünk biztos talpkövét, amelyek a hazai jogfejlődés és az abban megnyilvánuló nemzeti egyéniség és sajátosság kellő ismerete mellett létesülnek”. Fejtegetéseinek kétségkívül a csúcspontját jelentette az, hogy az új civiljogi kódex a Hármaskönyv második, javított kiadása legyen. Timon elnöki megnyitóját azzal zárta, hogy „... Werbőczy Hármaskönyvének szellemét kell mértékül alkalmaznunk”.¹⁷⁸

Viszont teljesen érdektelen volt ismét Timon egyik utolsó, nyomtatásban megjelent munkája Pázmány Péterről.¹⁷⁹ Timon e munkáját rektori székfoglalóként adta elő 1921. szeptember 29-én. A rektori megnyitó több helyen erősen aktualizált, azonban Timon már frazeológiájában sem tudta követni az ellenforradalmi kurzus új megfogalmazású nomenklatúráját, megnyitója az 1921-es politikai megnyilatkozások mellett erősen konzervatív jellegűnek tűnt. Timon a tanácskormány bukása után a jogtudomány életében és harcaiban már nem jelentkezett, így egyetlen szava sem volt például a királykérdésről.¹⁸⁰

Timon Ákos tudományos curriculum vitae-jének a nyommonkövetése — úgy véljük — nem csupán historiográfiai szempontból tűnik hasznos vállalkozásnak. Fejtegetéseink — ha ezek nem is nyertek mindenütt hangsúlyozást — adalékul szolgálnak a dualizmus jogi gondolkodásának, ideológiájának megközelítéséhez is.

De fejtegetéseinkkel szerettünk volna hozzájárulni Eckhart Ferenc történetírásának még feladatként jelentkező értékeléséhez is. Úgy véljük, hogy a timoni iskola bírálata, így eckharti bírálata is kétségtelenül olyan jelleggel hangzott el, amelynek értékelését minden vonatkozásban a timoni életmű elé, s nagyon elé kell rangsorolnunk.

¹⁷⁸ A PTK és a nemzeti jogfejlődés. Jogtudományi Közlöny, 1914. 185—186. l., a kérdés progresszív megközelítésére lásd: *Márkus Dezső*: A Corpus Iuris Hungarici és a magánjogi kodifikáció. *Ügyvédek Lapja*, 1899. ápr. 29.

¹⁷⁹ Pázmány Péter a jog és igazság védelmében. Bpest. 1921. Lásd: Tihanyi Lajos ismeretétését: *Jogállam*, 1921. 347—349. l.

¹⁸⁰ E sorok írója több, mint tíz évvel ezelőtt más feladatú kutatást végezve átnézte a budapesti jogi fakultás 1920—21-es iratanyagának egy részét, amely világosan szólt a tanárok igazolási eljárása során arról a szerepről, amelyet Timon tudományos tevékenységének logikus velejárójaként ott játszott.

К КРИТИКЕ ВЕНГЕРСКОЙ НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

История государства и права в интерпретации Акоша Тимона

Резюме

За последнее время значительно возрос интерес к разработке специфического жанра историографии не только в исторической науке, но и кругу историков права. К исследованиям научной деятельности Тимона побудили нас и уже опубликованные и публикуемые работы, точнее вследствие неудовлетворительно завершившейся «второй дискуссии по Экхарту» представлялось необходимым проследить предысторию вопроса.

Первый большой труд Тимона заслуживает рассмотрения по целому ряду соображений. Его монография о древнегерманской конституции свидетельствовала не только о том, какие впечатления были вынесены им из Германии, но — и это последнее важнее — она послужила прелюдией к его учебнику, хотя их и отделяет более двадцати с лишним лет. В книге Тимона отражены не только результаты основной тенденции немецкой историографии права или же все больше входившие в обиход результаты, но систематизация материалов древнегерманской конституции, носящая характер компендиума, позволила применить те шаблоны, наметить те дедуктивные категории, которые вобрали в себя 20 лет спустя препарированные факты венгерской истории государства и права. Наиболее существенную специфику первой крупной работы Тимона мы полагаем в том, что в ней как бы в качестве лейтмотива была определена одна из главных черт синтеза Тимона, а именно в интерпретации Тимона формирование и развитие государства было представлено как мифологизированные общественные условия родового строя, получившие специфическое толкование.

После своей работы о древнегерманской конституции Тимон занимался почти исключительно вопросами религиозного права и в меньшей мере историей религиозного права. Этот период, который охватывает 80-е годы полностью, в научной деятельности Тимона не приносит никакого более значительного монографического подхода к проблемам венгерской истории права и поскольку в 90-е годы им почти ничего не было опубликовано, то исследованием, предваряющим его учебник, остается монография о древнегерманском праве. Его работы по религиозному праву и истории церкви в большинстве своем являются как бы *responsum*, выражая его позицию в вопросах религии и политики церкви, в которых Тимон безоговорочно руководствовался советами высших кругов католической церкви. Работы Тимона по каноническому праву и истории церкви, имеющие своеобразную функцию, не могут считаться историческими трудами, несмотря на то, что в них привлечен богатый источниковедческий материал. В его публикациях 80-х гг. почти невозможно обнаружить стремление попытаться дать ответ на вопросы истории, выходящие на рамки ортодоксальных проблем права. Но даже эти экскурсы Тимона были тесно переплетены с вопросами урегулирования *congna* и церковного налога вопросами, наиболее занимавшими Тимона. Подход к историческому материалу в этих работах характеризуется селективностью, субъективностью подбора источников, подчиненной целям *responsum*.

Концепция учебника Тимона строилась на изложении нескольких самостоятельных частичных свидетельств. Его учебник характеризовало отражение специфики развития венгерского права и тесно связанного с ним учения о короне, прикладной национализм, отставление с западными аналогиями или подчинение им, выделение роли современных ему материалов юридического права, носящих исторический характер, а порой почти мифологизирование. В научном аппарате подтвердилось еще раз, что автор не был исследователем венгерской истории права в монографическом смысле.

После создания учебника Тимон почти ничего не публиковал; его проект, касающийся окончательного снесения всеобщей истории европейского права, побудила Енё Балага, правоведа-криминалиста, выступить с критическими замечаниями. В исследованиях, написанных на актуальные темы, в период 1906—1914 гг. он не сформулировал заново соответствующие фрагменты учебника. Более важным чем эти выступления представляется его взгляд, высказанный в 1914 году о проекте гражданского кодекса: Тимон никогда еще так четко не охарактеризовал основные черты своей системы, а именно, тенденцию сохранить юридические материалы феодального характера.

Рассмотрение научной деятельности Акоша Тимона представляется поучительным не только в плане историографии. Наши соображения могут послужить дополнительным

аргументом в подходе к изучению юридической мысли и идеологии эпохи дуализма. Но своим исследованием мы хотели бы способствовать все еще стоящей на повестке дня оценке историографии Ференца Экхарта. Нам предстает, что оценка школы Тимона, а в том числе и оценка ее Экхартом, была осуществлена с такой позиции, которая несмотря на возможные возражения, стояла на более высоком уровне исторического познания.

GY. VARGYAI

COMPLÉMENTS À LA CRITIQUE DE L'HISTOIRE POLITIQUE ET JURIDIQUE NATIONALISTES HONGROISES

(L'histoire politique et juridique d'Ákos Timon)

Résumé

Ces temps derniers, aussi bien les sciences historiques que l'histoire du droit témoignent un intérêt croissant au genre spécifique de l'historiographie. Nos recherches sur Timon ont aussi été encouragées, dans une mesure sensible, par des communications historiographiques déjà rendues publiques et il semblait nécessaire, du fait que le «second débat Eckhart» n'a pas été clos de manière rassurante, de tenter le développement des antécédents.

Le premier ouvrage plus important de Timon mérite l'attention à plusieurs points de vue. Son livre sur la constitution germanique primitive n'est pas uniquement le reflet de ses impressions en Allemagne; ce qui est plus important, c'est qu'il s'agit là d'un prélude à son ouvrage d'enseignement, même si plus de vingt ans séparent les deux. D'une part, Timon a rendu les résultats, à cette époque déjà toujours plus souvent répétés, des recherches de la tendance dominante dans l'histoire juridique allemande; d'autre part, la systématisation en une sorte de compendium des matières de l'évolution de la constitution primitive germanique lui a offert l'occasion de cerner ces clichés et catégories déductives qui recevront, vingt années plus tard, les matières décantées de l'histoire politique et juridique hongroises. Nous pensons désigner la caractéristique la plus essentielle du premier ouvrage plus ambitieux de Timon dans le fait qu'il a formulé, quasiment comme un leitmotiv, l'un des traits décisifs de sa synthèse: dans sa présentation, la formation et le développement de l'État considérés selon la mythisation des conditions de la société tribale ont reçu une interprétation spécifique.

À la suite de son ouvrage sur la constitution primitive des Germains, Timon s'est presque exclusivement occupé de droit canonique et, dans une mesure moindre, des questions relevant de l'histoire de ce droit. Cette période, qui s'étend à l'ensemble des années 1880, ne reflète dans les activités de Timon aucune approche monographique de la problématique de l'histoire du droit hongrois et, comme dans les années 1890 il n'a presque rien publié, c'est son ouvrage sur la constitution germanique primitive qui représente la seule étude préliminaire à son manuel qui ait été publiée. Ses livres de droit canonique et d'histoire de droit canonique ont, dans leur majorité, un caractère responsif, définissent des prises de position juridiques dans des questions de politique ecclésiastique et religieuse; dans ce domaine, Timon a adopté, sans équivoque, les conseils des cercles les plus élevés de l'Église catholique. Ces livres de Timon ne peuvent pas être considérés comme des ouvrages historiques, même s'il les a munis d'un appareil de sources historiques relativement important. Dans sa production des années 1880, on ne peut guère démontrer l'effort de la recherche historique pour répondre à des questions juridiques qui ne sont pas directement positives. Mais même les manifestations de ce genre chez Timon étaient en rapport avec les problèmes qu'il a le plus souvent traités — la taxe ecclésiastique et la régulation de la portion congrue. Le maniement des matières historiques de ces ouvrages est caractérisé par une utilisation sélective, arbitraire, subordonnée aux buts responsifs.

La conception de l'ouvrage d'enseignement de Timon se fonde sur la présentation de quelques titres partiels pouvant être considérés comme indépendants. Elle est caractérisée par la mise en avant de la spécificité de l'évolution juridique hongroise, en étroite corrélation avec le principe de la couronne, le nationalisme appliqué, les analogies occidentales de coordination et de subordination, le rôle contemporain des matières juridiques de caractère historique, ainsi que par une approche de temps à autre mythologique. Dans son appareil scientifique, cet ouvrage ne fait que de démontrer à nouveau que son auteur n'a pas été un chercheur de l'histoire du droit au sens monographique.

A la suite de cet ouvrage d'enseignement, Timon n'a presque rien publié; son programme de la suppression définitive de l'histoire générale du droit européen a suscité les remarques critiques du criminaliste Jenő Balogh. Dans ses ouvrages composés en 1907 et 1916, et destinés à des fins d'actualité, Timon ne nous offre même pas une formulation renouvelée des parties y relatives de son manuel. L'opinion qu'il a donnée, en 1914, sur le projet du Code civil comporte des intentions bien plus essentielles que ces manifestations: jamais Timon n'a exposé plus nettement le trait primordial de son système, son besoin impératif de sauvegarder les matières juridiques de caractère féodal.

Suivre pas à pas la carrière scientifique d'Ákos Timon semble une entreprise utile non seulement du point de vue historiographique. Nos commentaires peuvent servir de complément à l'analyse de la mentalité, de l'idéologie juridique du dualisme aussi. Mais notre étude a également voulu contribuer au jugement de valeur de l'historiographie de Ferenc Eckhart, ce qui représente une tâche encore devant nous. Nous croyons que la critique de l'école timonienne (donc celle formulée par Eckhart aussi) est partie d'une position qui, malgré tout ce qu'on pourrait lui opposer, se situe à un niveau plus élevé de la connaissance historique.